

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

katedra psychologie

Bakalářská práce

Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů

Hana Housková

© 2017 ČZU v Praze

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Hana Housková

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů

Název anglicky

Language as an important part of the national consciousness of Ladins

Cíle práce

Hlavním cílem práce je zmapovat ladínskou minoritu a dát na základě terénního výzkumu a sekundárních údajů v relevantní literatuře odpovědi na výzkumnou otázku a podotázky:

V jakých oblastech života Ladínů působí ladínský jazyk na jejich národní uvědomění?

- Jaká je struktura mluvčích a jaké jsou trendy v používání ladínského jazyka?
- Jakými způsoby udržují Ladínové ladínštinu mezi živými jazyky (médiu, folklór...)?
- Jak působí vzdělávací systém Jižního Tyrolska na udržení a rozvíjení ladínštiny?

Metodika

Práce bude vycházet především z výsledků střednědobého terénního výzkumu a materiálu získaného z lokalit, kde žije ladínská menšina. Důraz bude kladen především na kvalitativní metody navazující na sekundární (hlavně statistické) údaje.

Harmonogram:

červenec (1. ročník) – první část terénního výzkumu v Jižním Tyrolsku (Val Gardena, Val Badia)

září až červen (2. ročník) – zpracovávání výsledků terénního výzkumu, zpracování tématické literatury, příprava druhé fáze výzkumu

červenec (2. ročník) – druhá část terénního výzkumu v Jižním Tyrolsku (Val Gardena, Val Badia)

do listopadu (3. ročník) – zpracovávání výsledků 2. části terénního výzkumu

listopad / prosinec (3. ročník) – předložení první verze práce

březen – odevzdání finální verze práce

Doporučený rozsah práce

cca 50 stran

Klíčová slova

Ladinský jazyk, kultura, menšina, vzdělávací systém, revitalizace, Ladíni, rétorománské jazyky

Doporučené zdroje informací

Abel, Vettori a Forer European Yearbook of Minority, www.hltnmag.co.uk/sep05/mart02.rtf.

GELLNER, E A. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2003. ISBN 80-7325-023-3.

HROCH, M. *Národy nejsou dílem náhody : příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.

MARKUS, J. – BLÁHA, V. – GELLNER, E A. *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 80-900892-9-1.

ŠATAVA, L. *Jazyk a identita etnických menšin : možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

1995 – 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism. UGLD, 2007

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 9. 2. 2017

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 20. 2. 2017

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 12. 03. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15. 3. 2017

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D. za probuzení mého zájmu o etnické menšiny, poskytnutí šance provést terénní výzkum v rámci projektu Pestrá Evropa a jeho věcné rady.

Dále bych ráda poděkovala všem Ladínům, kteří byli ochotni se podělit o své názory, zkušenosti a vzpomínky. Další velké poděkování patří mým spolužačkám, které se mnou vycestovali v rámci projektu Pestrá Evropa, Ingeborg Mézlové a Markétě Sovové.

Jazyk jako důležitá součást národního uvědomění Ladínů

Language as an important part of the national consciousness of Ladins

Souhrn

Tato bakalářská práce je zaměřena na ladínskou menšinu žijící v Jižním Tyrolsku na severu Itálie, ladínskému jazyku a jeho důležité roli pro ladínskou identitu. Práce se dělí na dvě části: část teoretickou, jenž seznamuje se základními pojmy souvisejícími s tématem práce, a na část praktickou, která se zabývá Ladíny v Jižním Tyrolsku a jejich jazykem.

Jižní Tyrolsko prošlo několika velmi rušnými fázemi. Příkladem by bylo odtržení od Rakouska-Uherska po první světové válce a následné násilné poitalš'ování jeho obyvatelstva italskými fašisty. Po druhé světové válce byla Jižnímu Tyrolsku udělena zvláštní forma autonomie, která napomohla většímu rozvoji ladínské komunity a ladínského jazyka.

Informace jsou získány na základě vlastního terénního výzkumu, který byl prováděn v letech 2015 a 2016 na území ladínských údolí Val Gardena, Val Badia a Val di Fassa.

Summary

This thesis is focused on the Ladin minority living in South Tyrol in northern Italy, Ladin language and its important role for the Ladin identity. The work is divided into two parts, theoretical part that introduces the basic concepts related to the theme of the work, and the practical part, which deals with the Ladin in South Tyrol and in their language.

South Tyrol has gone through several radical changes and phases of transformation which happened only in the last century; for example the violent transition caused by their

separation from Austria after the First World War. Subsequently, the Italian Fascists enforced the Italian language on its community. Another phase begun after the Second World War, the South Tyrol was granted a special form of autonomy that enabled the Ladin community and Ladin language to develop more freely.

Information is obtained on the basis of field survey, which was conducted between 2015 and 2016 on the territory of the Ladin Val Gardena, Val Badia and Val di Fassa.

Klíčová slova: ladínština, rétorománské jazyky, Ladíni, ladínský jazyk, Jižní Tyrolsko, Val Gardena, Val Badia, Dolomity. Bolzano, autonomie, kultura

Keywords: Ladin language, Romansh language, Ladins, South Tyrol, Dolomites, Bolzano, autonomy, culture

Obsah

1. ÚVOD A CÍL PRÁCE	10
2. LITERÁRNÍ REŠERŠE	12
3. METODIKA	14
4. TEORETICKÁ ČÁST	16
4.1. Etnocentrismus	16
4.2. Etnologie vs. Etnografie	17
4.3. Etnicita	17
4.3.1. Některá obecně přijímaná paradigmatata pohledu na etnicitu (dle Richarda Jenkinse):	18
4.3.2. Teorie etnicity	19
4.4. Národ, národnost, etnikum, etnická menšina	19
4.4.1. Rozdělení národnostních menšin do několika skupin	20
4.4.2. Národy bez vlastního státu	22
4.5. Mateřský jazyk	23
4.6. Úřední jazyk, oficiální jazyk, státní jazyk	24
4.7. Revitalizace jazyka	25
4.7.1. Fishmanova stupnice	25
5. VLASTNÍ ČÁST PRÁCE	27
5.1. Ladíni obecně	27
5.2. Historie	29
5.2.1. Starověk	29
5.2.2. Středověk	30
5.2.3. 19. století	30
5.2.4. Počátek 20. století	31
5.2.5. 2. světová válka	33
5.2.6. Poválečné období a současnost	35
5.3. Jazyková situace Ladínů	38

5.3.1.	Rétorománské jazyky	38
5.3.2.	Ladínština	39
5.3.3.	Struktura mluvčích	41
5.4.	Nástroje uchování ladínštiny	44
5.4.1.	SPELL – Servisc de planificazion y elaborazion dl lingaz ladin	44
5.4.2.	Vnitřní ladínská jazyková politika	44
5.4.3.	Instituce	46
5.4.4.	Média	48
5.4.5.	Literatura a ladínská identita	49
5.5.	Vzdělávací systém Jižního Tyrolska	53
6.	DISKUSE A ZÁVĚR	57
7.	SEZNAM LITERATURY	60
8.	SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	63
9.	PŘÍLOHY	64

1. Úvod a cíl práce

Tato bakalářská práce se zabývá etnickou minoritou Ladínů žijících v italských provinciích Bolzano, Trento a Belluno. Práce se věnuje především Ladínům v Jižním Tyrolsku, tedy v ladínských údolích Val Gardena a Val Badia, kde žijí bok po boku s německými a italskými obyvateli. Zkoumá jejich kulturu a její projevy. Práce také obsahuje informace o historickém vývoji ladínské minority, a především o jejich vlastním specifickém jazyce ladínštině.

Již od pradávna Ladíni osidlují pět údolí na severu Itálie, Val Gardena, Val Badia, Val di Fassa, Livinallongo, Ampezzo, a mluví i svým vlastním jazykem ladínštinou, která spadá do skupiny románských jazyků, konkrétně do podskupiny rétorománských jazyků. Předpokládá se, že ladínsky dnes mluví kolem 45 000 lidí jak v Itálii, tak ve Švýcarsku, pouze v Itálii se počet ladínských mluvících lidí pohybuje mezi 33 – 35 000. Tato etnická minorita si svou kulturu velmi chrání a snaží se ji udržovat a rozvíjet, aby mohla být předávána dalším generacím

Až do 20. století bylo Jižní Tyrolsko díky své strategické poloze v relativním bezpečí, vedly přes něj tři velmi důležité cesty, které spojovali Itálii s dalšími evropskými zeměmi na severu. S koncem první světové války však bylo Jižní Tyrolsko odtrženo od Rakouska – Uherska a připadlo Itálii, tehdy Benito Mussolini započal nepokoje, do té doby jinak klidného území, když nařídil násilné poitalšťování obyvatelstva, odsun německé menšiny a přísun italských obyvatel. Ladínská i německá kultura i jazyky byly potlačeny a ani po druhé světové válce se Jižní Tyrolsko nedočkalo práva na sebeurčení, ale byla mu alespoň zaručena menšinová práva a statut autonomie.

Obyvatelé Jižního Tyrolka dnes žijí v multiligvní společnosti a těší se velmi dobré ekonomické situaci, díky již zmíněné autonomii, která byla Jižnímu Tyrolsku udělena v roce 1972 a zajistila velkou finanční podporu turismu a cestovního ruchu. Hlavním zdrojem dnešních ekonomických příjmů je především turistický ruch.

Zdejší menšinové jazyky jsou nyní pod právní ochranou a mohou být užívány kdekoli a kdykoli. V současné době se jedná o ekonomicky vyspělou a perspektivní oblast s vysokou životní úrovní.

Předpokládaným cílem bakalářské práce je analyzovat ladínskou společnost, a především ladínský jazyk a zjistit dopovědi na následující výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka se věnuje ladínštině obecně, jak působí na jejich sebeuvědomění a vedlejší výzkumné podotázky se ptají na jednotlivé oblasti, kterými ladínština působí na ladínskou identitu.

Hlavní výzkumná otázka

V jakých oblastech života Ladínů působí ladínský jazyk na jejich národní uvědomění?

Vedlejší výzkumné podotázky

- Jaká je struktura mluvčích a jaké jsou trendy v používání ladínského jazyka?
- Jakými způsoby udržují Ladínové ladínštinu mezi živými jazyky (médiá, folklór...)?
- Jak působí vzdělávací systém Jižního Tyrolska na udržení a rozvíjení ladínštiny?

2. Literární rešerše

Jedna z mnoha věcí, o které píše **Ernest Gellner** ve své knize *Nacionalismus* je právě zmíněný pojem nacionalismus, který hraje velkou roli v dějinách lidstva. Provázel také boje v Jižním Tyrolsku za autonomii, které pak vedly ke sjednocení s Itálií. E. Gellner ve své knize také píše, jak je důležitá přítomnost menšin při vytváření říší.

Miroslav Hroch v díle *Národy nejsou dílem náhody* napsal: „*Konfliktní situace se vyhrotila tam a tehdy, kdy se vyšší formou politického programu stal požadavek, aby příslušníci, přesně řečeno předáci formujícího se národa, mohli rozhodovat o svých záležitostech ve větší či menší míře nezávisle na ústředních orgánech státu. Zrodil se tedy program autonomie, který vycházel z toho, že na teritoriu, které národní předáci vymezili jako území „vlastního“ národa, má být politická moc centra minimalizována.*“ O to se přesně snažili „Jihotyrolané“, chtěli omezit moc Říma v jejich oblasti. M. Hroch považuje „národní hnutí“ za základní prvek pro definici národa společně s pojmem „státní národ.“ Kniha se převážně zabývá vznikem národů, který připisuje sjednocování vztahů v daných oblastech, a naopak trochu odmítá nacionalismus na rozdíl od již zmíněného Gellnera.

Autonomii a historický vývoj Jižního Tyrolska důkladně probírá **Antony Alcock**, v své práci, nazvané *The South Tyrol autonomy - A Short Introduction*. Z této práce vyplývají následující hlavní myšlenky: kolektivní snaha svědčí kultuře, striktní zákony nezajistí vývoj a multikulturní společnost by se měla snažit o spolupráci, nikoliv o konfrontaci.

Rozdělením údolí v oblasti Alpských Dolomit (Val Gardena, Val di Fasa, Val Badie, Cortina di Ampezzo a Livinallongo) a definicemi jednotlivých dialektů se zabývá **Carmen Rubatscher** v díle *The fate of minority languages*. Definuje zde rozdíly mezi jednotlivými jazykovými varietami ladinštiny a popisuje historický vývoj v Jižním Tyrolsku. Dále zkoumá různé prostředky na revitalizaci ladínského jazyka. Autorka díla má k ladínské kultuře velmi blízko, sama totiž s rodinou vyrůstala v Jižním Tyrolsku a navštěvovala ladínskou školu.

Abel, Vettori a Forer ve své publikaci *European Yearbook of Minority* zpracovali problematiku vícejazyčného obyvatelstva. Podle něj nemá být prostředkem ve sblížení několika jazykových skupin jen škola, ale také pole politické, kulturní, mediální působení

a volno časové aktivity. Významnou roli ve vytváření pozitivního náhledu k jiné jazykové skupině by měla hrát i rodina.

Díky autonomii Jižního Tyrolska se toto vše vztahuje k Ladínům. Kromě vícejazyčné výuky ve škole, je zde mnoho možností kulturních akcí a různých rozhlasových či televizních vysílání jak v ladínštině, tak němčině a italštině.

Jazykem Ladínů se ve své studii *Rétorománské jazyky: přehled a klasifikace* zabývají **Petra Novotná** a **Václav Blažek**. Představují tři rétorománské idiomy, konkrétně švýcarskou rétorománštinou (rumanš), dolomitskou ladínštinou a furlánštinou neboli friulštinou, jejich původ a vzájemné vazby

Vzdělávacím systémem Jižního Tyrolska se zabývá **Marco Forni** v publikaci *An Encounter with the Dolomite Ladins*. Definuje rozdíly ve výuce v jednotlivých údolích a zároveň se zabývá signifikací s německy a italsky mluvící komunitou, která tu byla po staletí.

Čistě statistické údaje zaměřené na geografickou, společenskou a ekonomickou stránku, veřejnou správu a justici jsou publikovány Provinčním statistickým institutem. Lze z nich citovat zastoupení jednotlivých etnických minorit a jejich rozložení po území Jižního Tyrolska.

3. Metodika

Tato práce se zabývá výzkumem ladínské menšiny v Jižním Tyrolsku. Všechny části jsou úzce spjaty s projektem Pestrá Evropa, díky kterému byly získány cenné kontakty. Pro získání základních informací, před samotným terénním výzkumem, byla využita data ze sekundárních zdrojů, která patří k hlavním kvantitativním metodám. Tím se rozumí četba knih či článků souvisejících s daným tématem a následné zpracování a porovnání získaných informací. Tato technika byla využita ještě před samotným odjezdem za prací do terénu. Díky získaným informacím bylo snadnější naplánovat trasu cesty a důležitá místa k navštívení. Většina odborných dokumentů zabývajících se ladínskou problematikou je napsána převážně v německém, italském nebo anglickém jazyce. České překlady těchto odborných článků nemusí být vždy 100 % spolehlivé. Výhodou výzkumu kvantitativního je možnost pojmout více respondentů a možnost rychlého dopracování k určitému statistickému výsledku. Tyto metody zkoumají dané problémy povrchově a často se nedotknou kořenů problematiky jako metody kvalitativní.

Všechna kvantitativní data byla doplněna vlastním výzkumem v dané oblasti, kde byla využívána **kvalitativní** metoda pro získání informací. Zde je užitá technika terénního výzkumu a technika dotazování s příslušníky ladínské menšiny. Mezi výhody dotazování patří možnost zeptat se na historii – jak tomu bylo dříve, přítomnost – jak je tomu teď a vlastní názor respondenta na danou problematiku. Je zde snaha o co možná nejefektivnější výzkum pomocí polostandardizovaného rozhovoru (osobně, Skype, Facebook). Otázky týkající se tématu, byly připraveny dopředu s časovým předstihem. Průběh rozhovoru byl dále směřován k výzkumným podotázkám, aby tento výzkum měl co nejvíce široký záběr na danou tematiku. V rozhovoru tak lze najít i další důležité informace, na které nebyly přímo kladeny otázky.

Celá práce tedy vychází z terénního výzkumu v oblasti Jižního Tyrolska, kde žije velké množství ladínského obyvatelstva, a osobně shromážděných dat z rozhovorů s dotazovanými a z již nashromážděných materiálů z odborných publikací. Výhodou těchto metod je prověřování a zjišťování informací více do hloubky problematiky, kterou se daný výzkum zabývá. Nevýhodou těchto kvalitativních metod je zaměření na menší okruh respondentů a možnost subjektivního zkreslení nashromážděných informací z výzkumu.

Celkem bylo osloveno 50 lidí, někteří z nich se vyjadřovali jen krátce. Delší a hloubkový rozhovor bylo ochotno a schopno poskytnout 13 respondentů. Zastoupeny byly všechny věkové kategorie. Mladé lidi zastupovali převážně studenti vysokých škol, kteří v oblasti žijí a studují buď na univerzitě v Bolzanu, nebo jako většina z nich opouštějí údolí a jezdí za studiem do Innsbrucku, Milána či Vídně. Střední a starší generace pracuje převážně v oblasti služeb, cestovního ruchu, turismu a hoteliérství.

Pro výzkum byly použity informace získané pomocí polostandardizovaných rozhovorů s následujícími respondenty:

Christina, 39 let, ředitelka územní samosprávy pro okres Val Gardena, Ladínka

David, 57 let, šéfredaktor ladínských novin *La USC di Ladins*, Val Gardena, Ladín

Denis, 27 let, travel blogger, Bolzano, Ital

Anna, 36 let, učitelka v ladínské školce, Val Gardena, Italka

Sara, 20 let, studentka ladínské školy, Val Gardena, Ladínka

Magdalena, 18 let, studentka architektury v Innsbrucku, Val Gardena, Němka

Kamila, 45 let, pracovnice v informačním centru, Val di Fassa, Ladínka

Tomas, 67 let, majitel ladínského muzea v Ortisei, Val Gardena, Ladín

Veronika 26 let, knihovnice, Val Badia, Ladínka

Iacun 31 let, učitel, Val Gardena, Ladín

Laura 52 let, kuchařka, Val Badia, Ladínka

Andres 44let, umělec, Val Gardena, Ladín

Kevin 31 let, Právník, Bolzano, Němec

4. Teoretická část

V následující kapitole budou vysvětleny tyto pojmy a teorie:

- Etnocentrismus x Kulturní relativismus,
- etnologie x etnografie,
- etnicita
- bilingvismus,
- multilingvismus,
- národ, národnost, etnikum a etnická skupina,
- národy bez vlastního státu,
- mateřský jazyk,
- úřední jazyk,
- revitalizace jazyka,

4.1. Etnocentrismus

Etnocentrismus je názor, že kultura vlastní skupiny je nadřazena kultuře jiných skupin,¹ tzn. nahlížení a posuzování odlišné kultury, jejích zvyků, tradic a hodnot z pohledu vlastní kultury. Dalo by se říci, že všichni příslušníci všech kultur jsou přesvědčeni o tom, že jediné normy, obyčeje a pravidla jejich kultury jsou správné, platné a pravdivé. Tento způsob nahlížení na jiné kultury však nechápe ostatní kultury pouze jako „jiné“, ale rovnou jako něco horšího. Vlastní kultura v tomto případě slouží jako vzor či model, který by se měl následovat, protože jen tento model je optimální a správný.

Etnocentrismus na jednu stranu podporuje integritu skupiny (kultury), pomáhá jedinci s procesem osvojování a začlenění se do vlastní kultury, ale na druhou stranu velmi

¹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*, Praha, Portál, 2001, s. 76

znesnadňuje kontakt s nositeli jiných kultur, vůči kterým bývají netolerantní, mnohdy až agresivní. Etnocentrismus je tedy takovýchto případe hlavní složkou různých forem nacionalismu či rasismu.

Naproti tomu byl jako opak etnocentrismu vytvořen nový přístup **kulturní relativismus**, což je náhled na kultury jako na něco jedinečného a neopakovatelného. Každá kultura je jedinečná a z tohoto důvodu lze posuzovat každou kulturu v jejím vlastním kontextu, dle jejích hodnot, zvyků a pravidel.

Vzhledem k tomu, že kulturní relativismus nabízí možnost nahlížet na jiné kultury s úctou, respektem a tolerancí, je tedy naprostým opakem vůči nacionalismu a rasismu, navíc vytváří podklady pro multikulturní společnosti.

4.2. Etnologie vs. Etnografie

Zatímco v USA se spíše používá pojem kulturní antropologie, ve Velké Británii je častější spíše sociální antropologie. Ve Francii měl až do poloviny 20. století pojem antropologie význam jako fyzická antropologie. Studium kultury se zde zabývala etnologie. Někteří autoři dávali před termínem etnologie přednost termínu sociologie a později antropologie. Ve Francii se ujal termín etnologie, aby došlo k odlišení sociologie jako společenské vědy. Od šedesátých let 20. století byl ve Francii termín etnologie nahrazen termínem antropologie, a to kvůli globálnějšímu pohledu. Nicméně se udržuje užívání obou termínů podle institucí, okolností nebo metodologické orientace. Lze jich užít jako synonymum, i když termín antropologie je dnes rozšířen více.²

Etnologie a Etnografie mohou mezi sebou mít pomyslné rovnítko. Jednoduše řečeno etnologie se zabývá studiem kultury „těch druhých“, „exotických“, zahraničních států, ale etnografie se rovná českému slovu národopis. Studuje tedy jen kulturu vlastního státu.

4.3. Etnicita

Etnicita je „sociální konstrukt“, tj. soubor představ, na jejichž základě se lidé rozčleňují na skupiny, jež by se měly odlišovat způsobem života a kulturou. Při této

² COPANS, J. *Základy antropologie a etnologie*, Praha: Portál, 2011, s. 11 - 12

kategorizaci hraje důležitou roli vědomí vlastní sounáležitosti se skupinou, do níž se pozorovatel zařazuje.³

Neexistuje ani jednoznačná definice „ethnicity“. Původ pojmu je v řeckém slově ethnos, jež bylo v antickém Řecku dichotomickým označením „jiných“, „druhých“, tedy skupin sdílejících odlišné termíny „ethnos“, „ethnic“ sloužily dlouho (až do 19. století) spíše k označování pohanů; postupně však získávaly i rasové a další hodnotící charakteristiky.⁴

4.3.1. Některá obecně přijímaná paradigmata pohledu na etnicitu (dle Richarda Jenkinse):⁵

- Jde o kolektivní identifikaci založenou na vnímaných kulturních rozdílech, etnicita se týká kultury (sdílených významů), ale pramení v sociálních interakcích, zejména mezi skupinových.
- Etnicita není ani stálá, ani statická, stejně jakou nejsou stálé ani kultura, ani situace, v nichž jsou sociální hranice vytvářeny.
- Je jak kolektivní, tak i individuální a je navenek vyjádřena v institucích a vzorech sociálních interakcí a vnitřně v osobní sebeidentifikaci.
- Bez ohledu na definiční chaos je etnicita jednou ze základních lidských identit.
- Je kolektivistickou identitou, bývá silněji vnímána na nižší úrovni společenského a ekonomického žebříčku; vyvolává dojem „předmodernosti“.
- Etnicita je často reifikována – je o ní hovořeno jako o „věci“ spíše než jako o vznikající výslednici komplexních, průběžně probíhajících procesů sociální identifikace.

³ Heslo „eticita“ (autor: Uherek, Z.) : *Malý etnologický slovník*, Strážnice 2011, s. 18

⁴ ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk: Teorie, praxe, trendy: čítanka textů*, Brno, TRIBUN EU, 2013

⁵ JENKINS, R. *Rethinking Ethnicity*, [online]. London, 1997 [cit. 2016-12-06]. Dostupné z:

https://books.google.com.au/books?id=t_fxMP_4MRYC&pg=PP7&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false, s. 13 - 14

4.3.2. Teorie etnicity

Etnicitu lze rozdělit do dvou hlavních (protichůdných) směrů a řady meziskupin:

- 1) Jedním krajním pólem náhledu je primordialismus, považující etnicitu za apriorní, charakteristický, přirozený a neměnný znak lidské existence, odvěký a objektivní jev. Národy jsou tak chápány jako přírodní, nikoli historický fenomén. Tento přístup jednoznačně dominoval v 19. století a 20. století.
- 2) Na opačném konci pomyslné škály jsou pak teorie označované souhrnně většinou jako modernismu (resp. Konstruktivismus). Tento konceptuální směr v dnešním společenskovědním diskurzu jednoznačně dominuje.
- 3) Jistým „kompromisním“ mezistupněm mezi primordialismem a modernismem jsou teorie označované jako perenialismus či etnicismus.

Perenialisté/etnicisté naodvozuji národ od „věčných“ atributů, ale z dlouhých předmoderních etnických a politických vazeb a sdílených vzpomínek. Nepovažují národy za náhodné, ale ani ne za existující od nepaměti; zaměřují se na předpoklady vzniku nacionalismů, výrazně mj. v kontextu (etno)symboliky (Anthony D. Smith, John A. Armstrong). Ve zmíněných konceptech je většinou jasně odlišena „etnicita“ (nahlížená spíše primordialisticky) a „nacionalismus“ (nahlížený konstruktivisticky).

4.4. Národ, národnost, etnikum, etnická menšina

Tyto pojmy se mezi sebou často zaměňují, a proto je dobré je podrobněji vysvětlit:

- 1) **Národ** – společenství lidí, hlásící se ke stejné národnosti. Přesná definice neexistuje. Rozlišuje se mezi politickým a etnickým národem.
 - a) Etnický národ je primárně postaven na sdíleném jazyku, historii a kultuře.
 - b) Politický národ je postaven na občanství. Všichni, kteří jsou teritoriálně soustředěni ve státě, jsou jeho občany a mají oprávnění účastnit se politiky a uplatňovat svou suverenitu.⁶

⁶ KEANE, J. *Civil Society*, Stanford University Press, 1998

1) **Národnost** – je spojována s řadou významů, dle terminologie západní a východní Evropy či autora:

- a) Etnická příslušnost,
- b) Synonymum slov „národ“ či „etnikum“,
- c) Statutární menšina (viz Ústava 1968 – ČSSR jako stát dvou „národů“ a čtyř „národností“),
- d) Dle tradiční sovětské typologizace střední stupeň v triadické hierarchii „národ – národnost – etnická skupina“,

Národnost lze tedy určit podle státu nebo oblasti, kde se člověk narodil nebo prožil dětství, podle původu předků, zejména matky, nebo podle kultury, kterou si člověk osvojil a se kterou se ztotožňuje. Národnost člověka se může změnit v průběhu života, zejména když žije v jiném národnostním prostředí, než ve kterém vyrůstal.

2) **Etnikum** – od 90. let 20. století, možno jím nahradit oba předešlé pojmy,

3) **Etnická skupina** – dva významy:

- a) Sovětská tradice – „menší vyspělost“ než národnost či národ,
- b) Anglosaská tradice – plně hodnotné etnické společenství, synonymum pro etniku nebo národ

4.4.1. Rozdělení národnostních menšin do několika skupin

1) **Velká etnika:** více než 30 mil. příslušníků:

- Němci (pro zjednodušení i s Rakušany, Germanošvýcary aj.), Angličané (se Skoty), Francouzi (včetně Valonů, Frankošvýcarů, Okcitánců), Italové (se Sardy), Španělé, Poláci (včetně Kašubů).

2) **Středně velká etnika:** 8–30 mil. příslušníků:

- Nizozemci (včetně Vlámů), Maďaři, Portugalci, Řekové, Češi, Srbové (včetně Černošvců), Švédové, Bulhaři.

1) Malá etnika: 1–8 mil. příslušníků:

- Katalánci, Dánové, Albánci, Chorvati, Finové, Slováci, Norové, Irové, Litevci, muslimové (Bosňáci), Slovinci, Lotyšci, Makedonci, Estonci.

2) Velmi malá etnika: do 1 mil. příslušníků:

- Baskové, Bretonci, Velšané, Friulové, Malt'ané, Frísové, Island'ané, Černohorci, Aromuni, Gagauzové.

3) Miniaturní etnika: do 100 000 příslušníků:

- Do této skupiny spadají právě zkoumaní *Ladínové* a mnoho dalších jako jsou: Sámové, Faeřané, Gaelové, Rétorománi, Lužičtí Srbové, Karakačani, Meglenoromuni, Istrorumuni, Karaimové, Livové, resp. i uživatelé kornštiny a manštiny.

Toto členění je uvedeno na základě jazyku s využitím dalších politicko-teritoriálních, historický a kulturních kritérií. Z tohoto základního rozdělení se dále mohou vyčleňovat (sub)etnika. Například uživatelé němčiny se mimo Němce dělí ještě na Rakušany, Garmanošvýčary, Lucemburčany, Lichtenštejňany aj. Germanošvýčary lze také klasifikovat jako dílčí složku Švýcarů. Obdobně se od Francouzů oddělují Frankošvýčari, belgičtí Valoni, Aostané v Itálii či francouzsky hovořící Monačané aj.

V Evropě dnes především dominují tzv. „národní státy“ tzn. Většina příslušníků určitého etnika je soustředěna v jediném, „vlastním“ národním státním útvaru.

Ve většině evropských zemí dnes základní „státní“ etnikum představuje alespoň 90 % populace. Posledními etnicky homogenními státy jsou Portugalsko, Island a Irsko.

Existují ovšem i situace kdy může být národnostní menšina v majoritním postavení, např. Švédové na finských Alandských ostrovech.⁷

⁷ ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk: Teorie praxe, trendy: čítanka textů*, Brno: Tribun, 2013

4.4.2. Národy bez vlastního státu

Je mnoho evropských etnik bez svého vlastního „národního“ státu. Právě v Evropě se ujal model plné či alespoň výrazné jednoty etnicko-jazykového společenství a adekvátního „národního“ státu, na ostatních kontinentech je situace jiná. Tento model je při studiu etnicity chápán jako primordialistický, tedy jako cosi „přirozeného“, k čemu je v rámci „sebeurčení“ (tj. „právo každého národa svobodně rozhodovat o své nezávislé existenci a o svém hospodářském, společenském a kulturním rozvoji“)⁸ žádoucí směřovat. Příkladem je rozpad Československa a Jugoslávie nebo sjednocení Německa na počátku 90. let 20. století. Novějším příkladem by mohla být referenda ve Skotsku a Katalánsku. Téměř všechna evropská etnika s více než milionem příslušníků tak dnes disponují národním státem (nejvýraznější výjimky představují Katalánci a Galicijci). Absence národního státu může být také do značné míry suplována autonomií na regionalisticko-etnické bázi (Katalánci, Baskové, *Jižní Tyrolsko-Ladíni* aj.); zmínit je možno i lokální „etnické parlamenty“ – ať již iniciované a vytvořené „zdola“ (např. Sámové v Norsku, Švédsku a Finsku, současné snahy v Lužici) či „shora“ (např. etnické menšiny v Maďarsku či srbské Vojvodině).

Z politické praxe je ovšem zřejmé, že jen malá část z tisíců etnik světa může národní stát vytvořit. Paradoxně také o vlastní plnou samostatnost některé národy ani výrazněji „nestály“ (např. Makedonci, Moldavané či Bělorusové před rokem 1991). Vize jiných populací se naopak – navzdory jejich početní velikosti či významu – ani po desetiletích snah (prozatím?) nenaplnily či byly potlačeny.⁹

⁸ POTOČNÝ, M. *Deklarace zásad mírového soužití*, [online]. Praha, 1972 [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: https://books.google.cz/books/about/Deklarace_z%C3%A1sad_m%C3%ADrov%C3%A9ho_sou%C5%BEEit%C3%AD.html?id=jsmNQAAACAAJ&redir_esc=y, s. 59

⁹ ŠATAVA, L. *Evropská etnika bez státu: Rozměry asimilace a revitalizace – 23 případů*, Trnava, 2015, s. 10 - 11

4.5. Mateřský jazyk

Pojem mateřský jazyk lze chápat několika různými způsoby:

- 1) Jde o jazyk, který se člověk naučil jako první ve svém životě,
- 2) Je to jazyk, kterým se člověk sám identifikuje, tj. ke kterému má nejbližší citový vztah a považuje ho sám za svůj mateřský,
- 3) Je to jazyk, který člověk nejlépe ovládá,
- 4) Je to jazyk, který člověk používá nejčastěji.¹⁰

Pro účely sčítání lidu se v České republice považuje za mateřský jazyk ten, kterým s danou osobou mluvila matka nebo osoby, které ji vychovali. V každé zemi je to však jiné například v Bělorusku považují za svůj mateřský jazyk běloruštinu, i přestože se jako první jazyk naučili ruštinu a běloruštinu si osvojili až ve škole. Dále se náhled na mateřský jazyk mění průběhu života. Jedná se tedy o body 2), 3) a 4).

Někteří lidé také nemají pouze jeden mateřský jazyk, ale mohou jich mít i dva a více. Příkladem jsou děti ze smíšených rodin, přistěhovalců nebo obyvatel žijících v oblasti, kde se běžně používá více jazyků najednou, což se týká právě **Ladínů**, kteří by za svůj mateřský jazyk mohli považovat jak ladínštinu, tak němčinu i italštinu. Všechny tyto jazyky se učí od mala na stejné úrovni.

Bilingvismus

Bilingvismus je jazykový kontakt mezi dvěma společnostmi hovořící různými jazyky. Je definován jako pravidelné užívání dvou jazyků zároveň.

Druhy bilingvismu:

- 1) **Koordinální** – jazyky odpovídají různým doménám, analogická slova jsou vnímána jako dva pojmy,
- 2) **Složený** – jeden a ten samý pojem reprezentují oba jazyky,

¹⁰ NEKVAPIL, J., SLOBODA M., WAGNER P. *Mnohojazyčnost v České republice*, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 50

3) Subordinační – mluvčí chápe jeden jazyk prostřednictvím druhého,

Při osvojování druhého jazyka hraje velkou roli mateřský jazyk.

Při mluvení se člověk přizpůsobuje situaci, například s kamarády mluví jinak než ve škole s profesory nebo při hovoru s malým dítětem.

Malé dítě si jazyky osvojuje jednodušeji tj. přirozeněji bez vědomého úsilí o „učení“, jak je známo ze školy nebo z jazykových kurzů. Vědecké výzkumy vyvrátily teorii, že když na dítě od narození mluví jeden rodič jedním jazykem a druhý jiným, neprospívá to vývoji dítěte.

Multilingvismus = Mnohojazyčnost

Multilingvismus je spoluexistence více jazyků najednou a je jedno na jaké úrovni jednotlivé jazyky člověk ovládá. V současné době je multilingvismus spíše nepsaným pravidlem, než že by se jednalo o vzácnou výjimku.

Ladíni ovládají tři až čtyři jazyky. Již od předškolních let umí ladínsky, německy, italsky a na základní škole pak ještě přibírají angličtinu a někteří i francouzštinu. „Přepínání“ z jednoho jazyka do druhé jim nedělá potíže, protože všechny, kromě angličtiny, se učili na stejné úrovni.

4.6. Úřední jazyk, oficiální jazyk, státní jazyk

Úředním, oficiálním nebo státním jazykem je rozuměn jazyk, ve kterém probíhá převážná část komunikace, dokumentace, archivace atd. ve státní správě. Může se jednat i o několik jazyků (např. v **Jižním Tyrolsku** v Itálii, v Belgii, ve Švýcarsku, v Indii a v dalších zemích). Úřední jazyk, oficiální jazyk a státní jazyk jsou většinou brány jako synonyma. Státní instituce nekomunikují jen v úředních jazycích, ale také například v menšinových, regionálních nebo třeba v jazycích imigrantů.

V ladínské komunitě jde o ladínštinu, která je uznávána jako jeden z úředních jazyků italské provincie Bolzano = Jižní Tyrolsko spolu s němčinou a italštinou.

4.7. Revitalizace jazyka

Revitalizace = „oživení“ nebo „znovuoživení“ jazyka, znamená vytváření takových podmínek, aby určitý jazyk získával stále více svých mluvčích a aby se užíval více i ve veřejném životě, komunikaci. V dnešní době stále více jazyků.

Pro úspěšnou revitalizaci se tedy nelze omezit pouze na aspekty jazykové (např. modernizace slovní zásoby) a komunikační (např. předávání jazyka v rodině nebo vyučování jazyka ve školách), ale je nutné ji podporovat hlavně z ekonomického hlediska.

Díky velké autonomii Jižního Tyrolska a lepší ekonomické situaci, než je v ostatních ladínských údolích (Val di Fassa, Livinallongo, Ampezzo) je revitalizace jazyka ve Val Gardeně a Val Badie úspěšnější, nebo je možná lepší výraz, jednodušší.

Dalším důležitým krokem k úspěšné revitalizace jazyka je určení toho, v jakém stavu se nachází jazyk, který má být revitalizován. Americký sociolinguista Joshua Fishman vymyslel stupnici, která má určit stav daného jazyka. K sestavení této stupnice se Joshua Fishman inspiroval u Richterovy škály udávající míru narušení zemského povrchu při zemětřesení.

4.7.1. Fishmanova stupnice

(1. stupeň vyjadřuje nejmenší míru narušení a 8. stupeň největší):

1. stupeň: Jazyk (míní se zejména menšinový) se přece jen ještě užívá v oblasti vzdělání, v pracovní sféře, masmédiích, a to na úrovních vyšších, ba i na úrovni státu.
2. stupeň: Jazyk se užívá na úrovních nižších (lokální média a vládní úřady).
3. stupeň: Jazyk se užívá v lokální pracovní sféře, v níž dochází k interakci mezi mluvčími minoritního a majoritního jazyka.
4. stupeň: Jazyk se užívá jako vyučovací jazyk ve škole, ve volnější nebo těsnější závislosti na vyučování v jazyce majority.
5. stupeň: Jazyk se využívá k vyučování, ale ne ve školském systému.
6. stupeň: Jazyk se užívá v rodinném prostředí jako prostředek mezigeneračního předávání tradic a sám je takto předáván.

7. stupeň: Jazyk užívá stará generace, která už je za věkovou hranicí biologické reprodukce.
8. stupeň: Jazyk zčásti užívá (zná, pamatuje) už jen několik jeho starých mluvčích.¹¹

Škála představuje postupný úbytek komunikačních oblastí, v nichž se jazyk užívá. Účelem této stupnice je zjistit, na kterém stupni narušení se nachází konkrétní jazyk a podle toho pak vytvořit opatření, pomocí nichž se má aktuální stupeň narušení zlepšit a postupně dojít k nižším stupňům narušení a v nejlepším případě k plnohodnotnému fungování jazyka.

Jako příklad revitalizace jazyka lze uvést například: *ladínštinu v Itálii (Jižní Tyrolsko)*, která byla po druhé světové válce na 6. stupni, nyní se nachází někde mezi 1. a 2. stupněm. Další příklady revitalizace: welština ve Walesu, skotská gaelština ve Skotsku, skotčina, manština a cornwština ve Velké Británii, laponština v Norsku (sever), baskičtina ve Španělsku, gagauzština v Moldávii nebo maorština na Novém Zélandu, irská gaelština v Irsku (oblast Geltachtu) a jiné.

¹¹ NEKVAPIL, J., SLOBODA M., WAGNER P. *Mnohojazyčnost v České republice*, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 54

5. Vlastní část práce

5.1. Ladíni obecně

Ladíni jsou původními obyvateli, žijícími na severu Itálie v alpských Dolomitech. Obývají tamto území již po mnoho staletí a dnes tvoří 72 % tamější populace. Zajímavé ovšem je, že tvoří pouze 0,5 % populace z celé Itálie.¹²

Jsou rétorománského původu a mají svůj vlastní jazyk, ladínštinu, kterou mluví dnes kolem 45 000 Ladínů. Kromě ladínštiny mluví každý Ladín ještě německy a italsky, což je řadí mezi multiligvní společenství. Ladíni žijí v třech provinciích Bolzano, Trento a Belluno, v pěti údolích na severu Itálie, která jsou známá svou krásnou horskou krajinou s významným turistickým ruchem. Jedná se o údolí Val Gardena, Val Badia, Val di Fassa, Livinallongo a Ampezzo.

Tato práce se zabývá především Ladíny v Jižním Tyrolsku, tedy v údolích Val Gardena a Val Badia.

Jižní Tyrolsko (německy Südtirol, italsky Alto Adige), oficiálně Autonomie Provinz Bozen – Südtirol nebo také Provincia autonoma di Bolzano – Alto Adige, která spolu s druhou autonomní provincií Trentino tvoří autonomní region Trentino-Südtirol, Trentino – Alto Adige. Jedná se o autonomní provincie ležící v italských Alpách na severu Itálie. Většina obyvatel Jižního Tyrolska je multiligvní, proto se zde uvádějí nápisy, dopravní značení i reklamy ve třech jazycích (německy, italsky, ladínsky).

Na severu hraničí Jižní Tyrolsko s Rakouskem na západě se Švýcarskem, a rozkládá se na území od horského průsmyku Brenner, který spojuje Itálii a Rakousko, až k jednomu z největších italských jezer Lago di Garda. Z celkové územní rozlohy 7 400 km² se 64 % plochy rozkládá ve výškách nad 1500 metrů n. m. Jedná se o historicky důležité tranzitní území mezi latinským a germánským světem.

¹² ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

Hlavním městem Jižního Tyrolska je Bolzano. Půlmilionovou populaci tvoří z 62 % německy hovořící skupina, z 23 % italská a ze 4 % ladínská. Všechny tyto jazyky díky autonomii provincie spadají pod velmi silnou právní ochranu.

Dnes se vyznačuje především vysokou životní úrovní, ekonomickým růstem a láká svými turistickými možnostmi.¹³ Ekonomika Jižního Tyrolska má nejlepší postavení v celé Itálii. Je zde více zdrojů práce, menší nezaměstnanost, vyšší HDP na jednoho obyvatele než v Itálii, Německu i Rakousku. Jedním ze zarážejících důvodů hospodářského úspěchu „Jihotyrolanů“ a rozvíjejícího se trhu práce je vyvážená ekonomická struktura: zemědělství, řemeslníci, průmysl, obchod, pohostinství, služby a veřejná správa. Všechny tyto odvětví se drží v rovnováze.¹⁴

Hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele (v eurech)

Rok	2010	2011	2012
Jižní Tyrolsko	36 100	36 783	37 568
Itálie	25 100	25 500	25 600
Rakousko	30 900	32 300	33 100
Německo	29 200	30 800	31 500

Tabulka č. 1: Hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele (v eurech)

(zdroj: AGEICHEVA, O. *Jižní Tyrolsko. Kultura a ekonomika německé menšiny na území Itálie*, Praha, 2016, Bakalářská práce. ČZU.)

Díky autonomii Jižního Tyrolska mohou koexistovat tři různé jazyky bok po boku na plnohodnotné úrovni. Všechny tři kultury zde žijí vedle sebe, mohou se dále rozvíjet, navzájem se neutlačují, a nejsou hrozbou sobě navzájem ani pro Italský stát. Na Jižní Tyrolsko může být nahlíženo jako na symbolický most mezi německy, ladínsky a italsky hovořícími lidmi v Evropské Unii.¹⁵

¹³ KŘÍŽEK, O. *Identita Němců v Jižním Tyrolsku*. Praha, 2015. Bakalářská práce. ČZU.

¹⁴ *South Tyrol. The Economy*. [online]. [cit. 2017-03-09]. Dostupné z: [http://development.idm-suedtirol.com/upload/file/South_Tyrol_The_Economy_web\[0\].pdf](http://development.idm-suedtirol.com/upload/file/South_Tyrol_The_Economy_web[0].pdf)

¹⁵ ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

Obrázek č. 1: Jižní Tyrolsko

(zdroj: *Jižní Tyrolsko chce 'svobodu', nejsme Itálie, tvrdí.* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/jizni-tyrolsko-chce-svobodu-nejsme-italie-tvrdi-fu3-/zpravy-svet.aspx?c=A111017_102304_ln_zahranici_jv)

5.2. Historie

Prvními známými obyvateli na území dnešního Jižního Tyrolska byli v době pravěku „Ötzi“ („muž z ledovce“). Muž z ranné doby bronzové zemřel při přechodu ledovce Tisenjoch v Ötztalských Alpách (Ötztaler Alpen). Jeho tělo bylo rychle pokryto sněhem a ledem a díky tomu bylo uchováno po tisíciletí. Dále zde žili Rétové, a v 5. století př. n. l. sem přišli Keltové.

5.2.1. Starověk

Ladíni jsou potomky rétorománských kmenů, které žili v oblasti Jižního Tyrolska ještě před Římany (rétorománský = předrománský), jež tuto oblast dobyli kolem roku 15 n. l. Tehdy bylo Jižní Tyrolsko velmi významným strategickým bodem, vedly přes něj tři velmi důležité cesty, které spojovali Itálii s ostatními evropskými státy na severu. Z různých archeologických nálezů je patrné, že Ladíni byli zdatnými farmáři, již dlouhou dobu před dobytím Římany. Pěstovali například vinnou révu, a po příchodu Římanů se Jižní Tyrolsko

stalo součástí římské provincie Rhaetia, ta byla známá právě díky svému vínu. Dvě nejdůležitější města Rhaetie byla už tehdy Tridentum (Trento) a Curia (Coire). V této době zde žilo několik různých etnických skupin užívajících předindoevropské jazyky, označovány jako Raeti nebo Rétské kmeny, na kterých se římská správa podepsala především skrze latinu, jež ovlivnila místní jazyky, a tak vznikla mimo jiné i Ladínština. Konec římské nadvlády skončil v roce 476 n. l., když germánský náčelník Odoaker sesadil posledního západořímského císaře a území se tak dostalo pod nadvládu Gótů.

5.2.2. Středověk

Po pádu Říma si území nárokovaly různé germánské kmeny (Ostrogóti, Vandalové, Frankové, Langobardi). V 6.-7. století sem pronikali Bavoři a v roce 778 si podmanil dnešní Tyrolsko pod svou vládu Karel Veliký, budoucí první císař Svaté říše římské. Technicky spadalo nejdříve pod Franckou říši a později pod Bavorské vévodství. S obnovením Říše římské stoupá význam Tyrolska, jelikož tudy procházela obchodní a královská korunovační cesta do Říma. V následujícím století se pravomoc nad Tyrolskem, jakožto důležitým geopolitickým bodem, dostala do rukou biskupům z Trenta a Brixenu skrze římského císaře. Byli tedy přímo odpovědní jemu, což zaručovalo i jistou formu autonomie. Důsledkem bylo obohacení větších měst a zdokonalení sociálně-politické horizontální struktury celého území. Biskupové jmenovali vysokou šlechtu v hrabstvích, která se v první polovině 13. století sjednotila do jednoho celku zvaného Země Tyrolsko a od té doby se na tomto území oficiálně používala jen němčina.

V roce 1363 byla ovdovělá a bezdětná dědička Markéta Tyrolská nucena postoupit území Tyrolska Rudolfu IV. Habsburskému. Takto se dostává Tyrolsko pod nadvládu Habsburků a stává se součástí Rakouska až do roku 1918.¹⁶

5.2.3. 19. století

Dne 9. března 1801 bylo k Tyrolsku připojeno tehdy ještě nezávislé biskupství Brixen a 4. února 1803 i území Tridentska. V následujících letech vznikaly konflikty o území Eisacktaal, Adige, Trident a Brixen.

¹⁶ PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol* [online]. Bolzano, 1997 [cit. 2017-02-13]. ISBN 88-900077-2-9. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=cLrAExsU3aIC&pg=PA11&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.

V dobách napoleonských válek (1805–1814) náleželo Jižní Tyrolsko k Bavorskému království, ale Tridento bylo, po místním proti bavorskému povstání v čele s Andreasem Hoferem, připojeno 28. února 1810 k Italskému království.

V roce 1815 na Vídeňském kongresu bylo Tridento opět spojeno s Tyrolskem a znovu připadlo Rakousku, ke kterému byly také připojeny některé části bývalého Salzburského arcibiskupství, Brixenského údolí, obec Matrei a údolí Zillertal.¹⁷

5.2.4. Počátek 20. století

Jižní Tyrolsko bylo počátkem 20. století německy hovořící oblastí. V roce 1910 zde žilo 251 451 obyvatel a 233 913 z toho byli Němci (89 %), 7 339 Italové (2,9 %), 9 429 Ladíni (3,7 %) a 10 770 byli obyvatelé jiné národnosti.¹⁸

Na počátku 20. století bylo vytvořeno první hnutí na podporu a rozvoj ladínské kultury jménem Union Ladina. Za hlavní cíl si stanovilo uznání Ladínů jako nezávislé etnické skupiny, do té doby bývali vždy považováni za Italy. Za další cíle si stanovili například: lokalizování všech tyrolských Ladínů a jejich sjednocení, standardizace psané formy ladínštiny, rozšíření kulturních center v jednotlivých údolích, pořádání kulturních akcí a vydávání publikací a literatury psané v ladínštině. Po první světové válce byly hnutím Union Ladina tisknuty kupóny, které měly nahrazovat peníze, svým způsobem se jednalo o ladínskou měnu.¹⁹

¹⁷HOUSKOVÁ H., MÉZLOVÁ I., SOVOVÁ M. *Ladínové i Itálii*, Hospodářská a kulturní studia (HKS) [online].[cit. 2017-01-14]. Dostupné z: http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=ls2016:ladini#fn__24

¹⁸PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol* [online]. Bolzano, 1997 [cit. 2017-02-13]. ISBN 88-900077-2-9. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=cLrAExsU3aIC&pg=PA11&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.

¹⁹IRSARA S., DE GRANI C. *1995 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, s. 13 - 16

Obrázek č. 2: Kupony v hodnotě 5, 10, 20, 40 a 60 haléřů

(zdroj: *Banknotes* [online]. [cit. 2016-01-15]. Dostupné z:

[http://www.delcampe.net/items?language=E&catLists%5B0%5D=6706&page=5&sortByForm%5Bsort%5D=titre_ASC&useAsDefault=&submitted=Y&searchString=\)](http://www.delcampe.net/items?language=E&catLists%5B0%5D=6706&page=5&sortByForm%5Bsort%5D=titre_ASC&useAsDefault=&submitted=Y&searchString=)

Po první světové válce bylo na Pařížské mírové konferenci v St. Germain, dohodnuto dodržování principů sebeurčení a nová definice italských hranic podle národnostního měřítka. Tyrolské obyvatelstvo si tak po rozpadu Habsburské monarchie toto opatření zdánlivě slibovalo Tyrolskému obyvatelstvu nárok na určitou formu vlastní vlády. Kdyby vznikl samostatný tyrolský stát, muselo by mu být postoupeno Tridentisko, které bylo tehdy převážně italské.²⁰ Itálii ale bylo v rámci Trojdohody slíbeno území až po průsmyk Brenner, což měla být odměna za válčení na jejich straně, a tak to smlouva ze St. Germain ztvdila a Jižní Tyrolsko, region Trentino a všechna ladínská údolí připadla Itálii.²¹ Etnická minorita Ladínů však nebyla ve smlouvě zmíněna, což Ladíny rozhořčilo.

V roce 1921 dostali Ladíni privilegium od italské vlády – nyní se mohli prohlásit za mluvčí ladínštiny. To jim však bylo o 2 roky později odebráno. Od této chvíle byly zakázány veškeré ladínské kulturní akce i ladínská vlajka.

V roce 1922 s nástupem fašismu přišel i proces poitalšťování Jižního Tyrolska. Němčina s ladínštinou byly zakázány a jediným oficiálním jazykem se stala italština. Ti,

²⁰ ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

²¹ OLIVEIRA J., CARDINAL P. *One Country, Two Systems, Three Legal Orders – Perspectives of Evolution – Essays on Macau's Autonomy after the Resumption of Sovereignty by China*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2009, ISBN 978-3-540-68571-5, s. 145

kterí neuměli italsky mluvit a psát, byli nahrazeni. Všichni úředníci a učitelé museli být Italové, všechna soudní přelíčení musely probíhat v italštině a pouze dokumenty, které byly napsány italsky, byly považovány za platné. Také dopravní značky a různé popisky i geografické údaje se musely přepsat do italštiny, pouze v kostelech bylo možno předávat pokyny v němčině. Také poslouchání německého či rakouského rádiového vysílání bylo striktně zakázáno.²² Mussolini v roce 1926 řekl: „V Jižním Tyrolsku jsem viděl nebezpečí, všechno tam bylo německé, zaměstnanci, učitelé, duchovenstvo, pošty a železnice. Mluvílo se pouze němčinou. Dal jsem věci jen do pořádku (...) na všech územích je italský jazyk povinný, všichni poštovní a železniční úředníci jsou nyní Italové, italské rodiny se usadily všude.“²³

Mussolinimu však tento proces přišel až moc pomalý, a v roce 1934 zřídil industriální zóny kolem měst Bolzano a Merano, kam zajistil přesun italského obyvatelstva. Zhruba se jednalo o sto tisíc lidí, kteří přeměnili složení populace, tak že roku 1939 tu již žilo 25 % italského obyvatelstva, oproti roku 1921 kdy to bylo pouhých 11 %.²⁴

5.2.5. 2. světová válka

Za 2. Světové války bylo Jižní Tyrolsko obsazeno německými vojsky a na území provincií Bolzano, Trento a Belluno vznikla „Operační zóna Alpernvorland“. Místní muže odvedli a přinutili bojovat na straně Třetí říše.

Na základě dohody mezi Hitlerem a Mussolinim si v roce 1939 obyvatelé Jižního Tyrolska museli vybrat mezi italským nebo německým občanstvím. Pokud si zvolili italské, mohli zůstat doma v severní Itálii, ale pokud si zvolili německé, museli se následně přestěhovat do Třetí říše. Jak uvedl náš respondent David: „Jednalo se o osobní volbu mezi tím být „nacistou“ nebo „fašistou“. Možnost přihlásit se k ladínskému občanství nebyla. Oficiálně jsme ještě „neexistovali“. Mnoho rodin bylo rozděleno a vztahy se zkomplikovaly. Ladínů, kteří se rozhodli pro německé občanství, bylo více než sedm tisíc.“ Migrace se týkala

²² ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

²³ PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol* [online]. Bolzano, 1997 [cit. 2017-01-13]. ISBN 88-900077-2-9. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=cLrAExsU3aIC&pg=PA11&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.

²⁴ ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

údolí Val di Fassa a Kanal v Jižním Tyrolsku a také italské provincie Tridentsko. Například vesnice Palai v údolí Val di Fassa zažádala o přesun do Říše téměř v plném počtu obyvatel.

Přes 80 %, tedy kolem 200 000 lidí, se rozhodlo přesídlit, ne z ideologických důvodů, ale kvůli záchraně jazyka a kultury před fašistickým poitalšťováním. Průběh války však dovolil přesunout jen zhruba 75 000 obyvatel Jižního Tyrolska.²⁵ Z tohoto celkového počtu se jedna třetina po válce vrátila.²⁶

Respondent Thomas se vyjádřil o návratu po 2. světové válce a následnými vztahy mezi lidmi, takto: „*V dnešních dnech je vztah Ladínů s ostatními minoritami dobrý, ale většinu ladínských rodin tíží situace z 2. sv. války, kdy Benito Mussolini nařídil Ladínům, aby se rozhodli, zda jsou Němci nebo Italové čili nacisti nebo fašisti. Ti, kteří se rozhodli pro Německou národnost, ať už třeba protože jejich dědeček byl Němec, se museli odstěhovat do Německa a bojovat za německou říši. Po skončení války se někteří lidé navrátili do Jižního Tyrolska, ale jejich bývalí přátelé z údolí jim jejich volbu nedokázali odpustit, a tak zde panovali velké sousedské spory. Mezi staršími obyvateli je stále zřetelné silné napětí.*“

Val Gardena	81 %
Val Badia	31,7 %
Livinallongo	18 %
Ampezzo	4 %

Tabulka č. 2: Poměr volby německého občanství Ladínů v roce 1939

(zdroj: IRSARA S., DE GRANI C. 1995 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X, s. 14 - vlastní zpracování)

²⁵ ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-01-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

²⁶ PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol* [online]. Bolzano, 1997 [cit. 2017-01-14]. ISBN 88-900077-2-9. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=cLrAExsU3aIC&pg=PA11&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.

5.2.6. Poválečné období a současnost

Roku 1945 bylo Jižní Tyrolsko obsazeno spojeneckými vojsky. V tomtéž roce byla založena Lidová strana Jižního Tyrolska (SVP – Südtiroler Volkspartei), založena obchodníkem Erichem Ammonem, bojující za práva Jihotyrolanů. Vycházela z odboje, a tak byla Spojenci uznána jako partner zastupující Jižní Tyrolsko v poválečných vyjednáváních.²⁷ Dodnes má tato strana většinu v Jihotyrolském zemském sněmu.

V červenci 1946 demonstrovalo více než 3 000 obyvatel ladínských údolí za svá práva. Důsledkem demonstrace bylo vyhlášeno několik důležitých práv a hodnot, které se dodnes dodržují. Do té doby bylo složité sjednotit Ladíny a vzbudit u nich například touhu po ochraně a vývoje jazyka, který i mnoho významných ladínských autorit považovalo za méněcenný v porovnání s němčinou a italštinou. To vše z důvodu nevraživosti a rivalství po tzv. *Hitlerových možnostech*, jak se mezi lidmi říká výše zmíněné volbě občanství a plánovaného odsunu mnoha obyvatel do Třetí říše.

Práva a hodnoty v bodech, které byly vyhlášeny v červenci 1946²⁸:

- Ladínové jsou etnická skupina,
- Sjednocení všech Ladínů v provincii Bolzano a jejich spolupráce (později se bod změnil na sjednocení a podpora spolupráce Ladínů v Dolomitech),
- Ladínský volební obvod,
- Oficiální uznání Ladínského jazyka,
- Ladínské školy, knihy a publikace,
- Dodržování ladínských tradic,
- Ladínští úředníci na úřadech,
- Vznik obchodní komory a turistické agentury,
- Ochrana ladínských emigrantů,
- Radiové vysílání v ladinštině,
- Uchování ladínských místních názvů pro města atp.

²⁷ PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol* [online]. Bolzano, 1997 [cit. 2017-01-13]. ISBN 88-900077-2-9. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=cLrAExsU3aIC&pg=PA11&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.

²⁸ IRSARA S., DE GRANI C. *1995 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X, s. 17

Po tomto protestu byl tehdejšímu italskému premiérovi Alcidu Degasperimu poslán telegram, ve kterém se nastiňovaly výše uvedené body a důrazně se vyžadovalo referendum o připojení údolí Ampezzo, Livinallongo a Val di Fassa k provincii v Bolzano. Na tento telegram ovšem nikdy nikdo neodpověděl.²⁹

V Pařížské dohodě z roku 1946 se poprvé objevil konkrétní a vážně míněný návrh autonomie mezi Itálií a Rakouskem. První status autonomie pro celé Jižní Tyrolsko a sousední Trentino byl schválen tentýž rok v Římě.³⁰

Od 1. ledna 1948 se k moci dostala nová italská vláda a od té doby byla ústavně stanovena existence regionu Trentino – Alto Adige.³¹

„Region Trentino – Alto Adige/Jižní Tyrolsko je složen z autonomních provincií Trentino a Jižní Tyrolsko.“ – Článek 116 Ústavy³²

Regionu byl dán zvláštní statut a Ladíni v údolích Val Badia a Val Gardena byli uvedeni v článku 87 v dokumentu Autonomní statut.

²⁹ IRSARA S., DE GRANI C. 1995 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X s. 17 - 18

³⁰ ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-02-20]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

³¹ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins, Institut Ladin Micurá de Rii*, San Martín de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-0836, s. 42 - 43

³²Italská ústava je dostupná v anglickém překladu na internetových stránkách italského senátu: https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf

Obrázek č.3: Mapa Tyrolska a jeho části

(zdroj: Karte für Südtirol und Tirol [online]. [cit. 2016-12-22]. Dostupné z: <http://www.suedtirol-tirol.com/media/karte-von-tirol-suedtirol-trentino,76824589.jpg>)

V roce 1951 byly zákonem ustanoveny tři jazykové skupiny v rámci provincie Bolzano: němčina, italština a ladínština.³³

V roce 1957 se konala velká demonstrace na zámku Sigmundskron, nedaleko Bolzana, v čele s osobností Silvia Magnana. Hlavním požadavkem bylo oddělení Jižního Tyrolska od zbytku Tridentska (Trentina) a potvrzení autonomie.

Autonomní statut vyhlášen v roce 1972 dal Jižnímu Tyrolsku mnoho, ne však vše, v co doufalo a chtělo. Nežískalo rozpad regionu Trentino – Jižní Tyrolsko a povýšení provincie Bolzano na region s vlastními zákony. Nedošlo ani ke konci systému, v němž zemská legislativa potřebuje souhlas a spolupráci Říma přes složitá výkonná opatření. Toto přišlo na řadu až později v roce 2001 s dalším prodloužením ústavní reformy, která více či méně vytvořila třetí autonomní statut.³⁴

Ladínština je oficiálním jazykem v provincii Bolzano od roku 1989. The „Ejam de trilinguism“ = tři jazykové zkoušky (z němčiny, italštiny a ladínštiny) se staly povinné pro

³³ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rii, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 43

³⁴ ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

každého, kdo chtěl pracovat v administrativě ladínské komunity nebo jako učitel v ladínské škole.

Ve Val di Fassa, provincii Trento, je ladínština administrativním jazykem až od roku 1993.

Nové politické předpisy platné od roku 2001³⁵:

1. Provinční vláda Jižního Tyrolska zahrnuje i ladínské zástupce a od roku 2008 i Ministra veřejných prací, ladínských škol a ladínské kultury.
2. Místo v provinční vládě Trenta je vyhrazeno pro zástupce z ladínsky mluvících komunit.
3. V regionální radě pro region Trentino – Alto Adige je místo menšinových jazyků vyhrazeno pro jednoho ze dvou ladínských zástupců v provinční vládě Jižního Tyrolska a provinční vládě Trenta. Oba zástupci vykonávají svou funkci půl funkčního období každý, jedno funkční období trvá pět let.

5.3. Jazyková situace Ladínů

5.3.1. Rétorománské jazyky

Rétorománské jazyky jsou podskupinou románských jazyků, které se vyvinuly z latiny a náleží do skupiny indoevropských jazyků. Tyto jazyky se vyskytují v oblastech, kde se rozkládala Římská říše (západní), především proto že zde byla latina úředním jazykem, která ovlivňovala jazyky místních národů.

Rétorománské jazyky se vyskytují především na alpském území od Sankt Gotthardu ve Švýcarsku po ústí řeky Isonzo do Jaderského moře v Terstu v Itálii.³⁶

Rétorománské jazyky se dále dělí na:

- Rétorománštinu – Švýcarsku kolem 35 - 40 tisíc mluvčích,

³⁵ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rii, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 43

³⁶ HEROUT, R.: *Rétorománské jazyky*, Brno, 2006. Bakalářská oborová práce. Masarykova univerzita.

- Friulštinu – Friuli – Venezia Giulia – přímořská oblast hraničící s Benátskem na západě, Rakouskem na severu a se Slovinskem na východě – 400 – 500 tisíc mluvčích,
- Ladínštinu – Severní Itálie – Dolomity 33 – 35 tisíc mluvčích,

Všechny tyto jazyky se dají považovat za dialekty jednoho jazyka.

Důvody rozdělení rétorománských jazyků:

- 1) rozdíly uvnitř těchto jazyků jsou menší než rozdíly mezi jazyky samotnými navzájem;
- 2) zohlednění geografického hlediska;
- 3) k některým dialektům není dostatek údajů.

Švýcarské dialekty jsou charakteristické výpůjčkami ze švýcarské němčiny a italské dialekty zase výpůjčkami ze severoitalských dialektů.

5.3.2. Ladínština

Ladínština je jeden ze specifických idiomů severní Itálie, podle některých romanistů součást rétorománské větve, a podle jiných, zejména italských se jedná o jeden z periferních severoitalských dialektů s konzervativními rysy. „Často dochází k záměně mezi engadiskou varietou švýcarské rétorománštiny, zvané *ladin* a mezi iberorománským jazykem sefardských Židů *ladino*.“ jak uvádí respondent David. Ve všech případech jde o kontinuanty slova *latino* „latinský“ v pozdní (lidové) latině.³⁷

Přestože ladínština pochází z dávných dob, její úřední, vědecké a rozeznávací počátky se datují pouze do druhé poloviny 19. století, kdy si vědci všimli její přítomnosti ve třech různých jazykových ostrovech: Graubünden ve Švýcarsku, v Dolomitech a ve Friulsku. Lingvisté zjistili, že ladínský jazyk se zachoval mnoho z charakteristik regionální lidové latiny, které se staly homogenně rozšířené v Padana Plain stejně jako ve třech římských provinciích Venetia et Histria, Rhaetia a Noricum. Ve skutečnosti si ladínština zachovala fonetický a lexikální základ z rhaetských a norických jazyků a stejně tak je patrný vliv jazyka

³⁷ RUBATSCHER, C. *The fate of minority languages The case of Ladins in North Italy, South Tyrol/Alto Adige*, [online]. 2000 [cit. 2017-01-02]. Dostupné z: www.htmag.co.uk/sep05/mart02.rtf

keltského. Mezi příklady slov, které se užívají do dnes a pocházejí ještě z před latinské doby, by mohly být: baràntl (horská borovnice), brama (smetana), ciamùrc (kamzík), cìer (švýcarská borovice), crëp (skála), dàscia (jedlová větev), dlasena (borůvka), nìda (syrovátka), ròa (sesuv půdy), aisciöda (jaro) a další.

Ladínština spolu s keltskými a některými před-latinskými vlivy je přímým pokračováním regionální vulgární latiny, která sahá až do dob Římské říše.

První učenec, jenž dokázal přítomnost ladínštiny byl italský jazykovědec Graziadio Isaia Ascoli. Zastával teorii nepřerušené jazykové jednoty v průběhu římské doby, která zahrnovala celé alpské oblasti od Dunaje na severu, jezera Lago di Garda na jihu, San Gottardského horského průsmyku ve Švýcarsku na západě, až po Terst na východě. V současnosti je tato původní jednotka potvrzena stávajícími toponymy (vlastní jména neživých přírodních objektů a jevů). Ve skutečnosti je mnoho jmen ve švýcarském kantonu Graubünden, v Dolomitech a Friulsku latinského původu, což je důkazem rozšířené a rozsáhlé romanizace.³⁸

Dolomitská ladínština se dělí na pět místních variet:

1. Val Gardena (Jižní Tyrolsko)
2. Val Badia (Jižní Tyrolsko)
3. Val di Fassa (Trento)
4. Livinallongo (Belluno)
5. Ampezzo a Comelico (Belluno)

Žádná z těchto variet však značně nedominuje.³⁹

Celkový počet mluvčích všech ladínských variet byl v 90. letech 20. století kolem třiceti tisíc, a většina z nich je minimálně bilingvní a ostatní jsou multiligvní. Neexistuje Ladín v Itálii, který by mluvil pouze ladínštinou. V oblastech Trento a Belluno je druhým jazykem italština a v Jižním Tyrolsku jsou hned další dva jazyky italština a němčina.

³⁸ PES COSTA, W., *The Ladin language* [online]. [cit. 2017-03-10]. Dostupné z: <http://www.holimites.com/en/discover-the-dolomites/history-and-culture-005/the-ladin-language-017>

³⁹ NOVOTNÁ P., BLAŽEK V. *Rétorománské jazyky: Přehled a klasifikace*, SBORNÍK prací filozofické fakulty brněnské univerzity studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis a 56, 2008. Odborná studie. Masarykova univerzita.

Němčina zde přetrvává díky společně historii s Rakouskem, kdy byly Dolomity až do roku 1919 pod rakousko-uherskou nadvládou.

Všechna dopravní označení, popisky, cedule i svaté mše jsou trojjazyčné.

Obrázek č. 4: Trojjazyčné dopravní tabule (foto z vlastního výzkumu)

"Danter nos baiunse ladin, deache chësc é nosc lingaz dla uma. Mo val' iade ti dunse inće a nüsc ghesć le bëgnodü por ladin."

Tyto věty znamenají: „Ladínsky mezi sebou mluvíme, protože ladínština je náš mateřský jazyk. Někdy zdravíme naše hosty se slovy, vítejte v ladínštině.“

Jazyk je hlavním faktorem, který historicky legitimizuje ladínsky mluvící obyvatelstvo, které mají být považovány za samostatnou etno – lingvistickou skupinu.

5.3.3. Struktura mluvčích

V Jižním Tyrolsku tvoří Ladíni minoritní skupinu, která čítá 20 548 obyvatel tedy 4,1 % z celé této oblasti. Žijí v menších vesničkách roztroušených vysoko v horských údolích, a to převážně ve Val Gardeně, Val Badie a Val di Fasse. Naopak k německému jazyku/národnosti se hlásí 314 604 (62,3 %) a je tedy majoritou. Italové jsou zastoupeni v počtu 118 120 (23,4 %) a žijí převážně ve velkých městech jako Bolzano (74 %) nebo

Merano (35%). Zbytek 10,3 % obyvatel se zřejmě hlásilo k jiné národnosti, než jaké jsou uvedeny v italské ústavě.⁴⁰

Obyvatelé Jižního Tyrolska jsou povinni udávat, k jaké jazykové skupině patří, konají tak prostřednictvím sčítání lidu, které se koná jednou za deset let. Takto uplatňují obyvatelé nárok na zajištění svých práv.⁴¹

Rok	Němci	Italové	Ladíni	Ostatní	Celkem
1880	186 087	6 884	8 822	3 513	205 306
1900	197 822	8 916	8 907	7 149	222 794
1910	223 913	7 339	9 429	10 770	251 451
1921	193 271	51 317	10 147	61 464	254 735
1961	232 717	128 271	12 594	281	373 863
1981	279 544	123 695	17 736	9 593	430 568
1991	287 503	116 914	18 434	17 657	440 508
2001	296 461	113 494	18 736	34 308	462 999
2011	314 604	118 120	20 548	51 795	505 067

Tabulka č. 3: Obyvatelé Jižního Tyrolska podle jazykových skupin

(zdroj: KRÍŽEK, O. *Identita Němců v Jižním Tyrolsku*. Praha, 2015. Bakalářská práce. ČZU.)

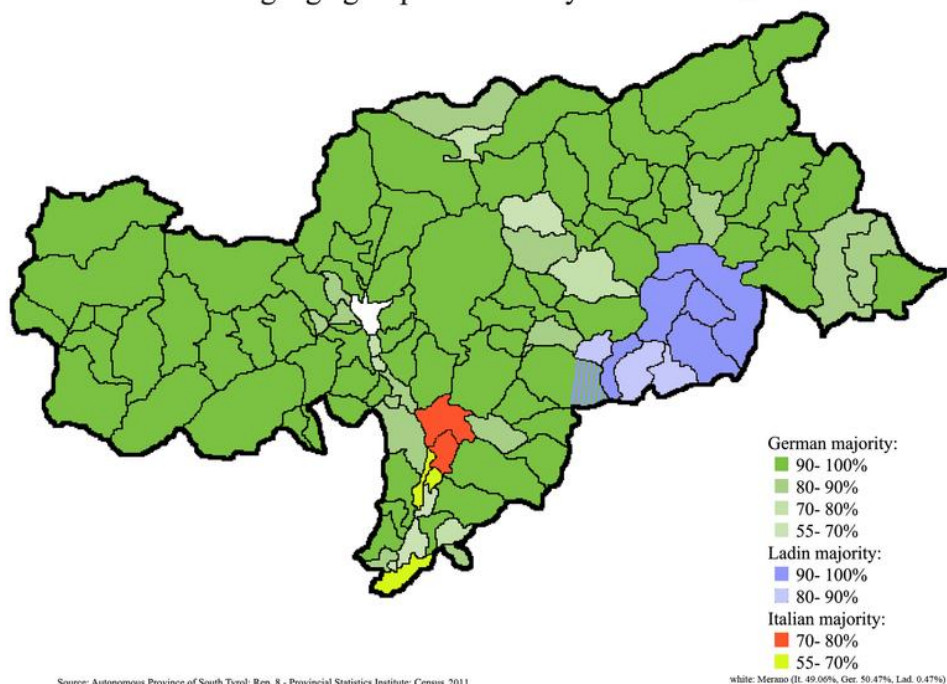
Pro ladínskou minoritu tabulka ukazuje stále vzrůstající tendence a každý pozorovaný rok zde přibývalo kolem 1 000 - 2 000 obyvatel (za každých 10 let). To je velmi dobrá statistika pro Ladíny, neboť jde převážně o zde narozené Ladíny a nikoliv o přistěhovalé.

⁴⁰HOUSKOVÁ H., MÉZLOVÁ I., SOVOVÁ M. *Ladinové i Itálii*, Hospodářská a kulturní studia (HKS) [online]. [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=ls2016:ladini#fn__24

⁴¹PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol* [online]. Bolzano, 1997 [cit. 2017-03-13]. ISBN 88-900077-2-9. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=cLrAExsU3aIC&pg=PA11&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.

Ladínština je v Jižním Tyrolsku na stejné úrovni jako italština a němčina. Pokud se někdo chce přistěhovat do oblasti nebo třeba přiženit do ladínské rodiny, musí se naučit jazyk, jinak bude ostatními považován za „vyvrhele“. A stejně tak důležité je umět italsky a německy, i když sever je více německý a italština se používá jen zřídka. Například jedna z respondentek Sara uvádí: „Doma mluvíme výlučně ladínsky a se svými kamarády buď ladínsky nebo německy, italsky se bavím pouze s jednou svou kamarádkou.“ Také respondent Kevin, říká: „Přistěhoval jsem se do Bolzana před dvěma lety po sňatku s mou nynější manželkou, která je Ladinka. Pochází z oblasti Val Badia, kde s rodinou vyrůstala. Zpočátku byl pro její rodinu velký problém mě přijmout, protože jsem se nenarodil jako Ladín a ani jsem v údolí nevyrostal. Manželka mi vysvětlila, že jejich rodiny nerady mezi sebe berou někoho nového a nejradši by byly, kdyby si jejich dcera vzala souseda. Zalíbit se jim je tedy až „nadlidský výkon“.“ Přestěhovali jsme se společně do Bolzana, kde jsem dostal dobrou práci v jedné nadnárodní právnické firmě a z Bolzana to žena nemá daleko na návštěvu svých rodičů. Já se s její rodinou stýkám jen velmi zřídka, ale mám dojem, že se vzájemné vztahy lepší.“ Na toto téma se vyjádřil i David, který prohlásil: „Jsme rádi, když k nám přijedete na návštěvu. Strávíte hezkou dovolenou, dobře se pobavíte, ale pak zase odjeďte, na delší dobu vás tu nechceme.“

Language groups in South Tyrol - Census 2011

Obrázek č. 5: Rozdělení Jižního Tyrolska podle jazyka

(zdroj: Language groups in South Tyrol - census 2011 [online]. [cit. 2016-02-09]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/05/Language_distribution_in_South_Tyrol%2C_Italy_2011%2C_en.png)

5.4. Nástroje uchování ladínštiny

Díky své autonomii má Jižní Tyrolsko, oproti provinciím Trento a Belluno, k dispozici hned několik nástrojů, které pomáhají místním Ladínům se zachováním a rozvojem jazyka.

5.4.1. SPELL – *Servisc de planificazion y elaborazion dl lingaz ladin*

V roce 1994 Union Generela spolu s ladínským kulturním institutem Majon di Fascegn zřídily organizaci pravopisu: SPELL – Servis pro plánování a zpracování ladínského jazyka. Ladínský institut Micurá de Rù a Institut pro školení ladínských učitelů v Bolzanu se též připojil k této organizaci v roce 1997.

První publikace se jmenovala *Dolomitská ladínština* (Ladin Dolomitan), ale později v roce 2001 se stala známou jako *Standartní ladínština* (Standard Ladin).

Unie Generela má své vlastní lingvistické oddělení, které se zabývá tímto projektem. Standartní ladínština je oficiálním jazykem Unie Generela. Provincie a regiony ji však musí ještě oficiálně schválit.⁴²

5.4.2. Vnitřní ladínská jazyková politika

Budoucnost projektů, které podporují ladínský jazyk v oblasti Dolomit je obtížná kvůli politické situaci v provincii Bolzano, která zvýhodňuje německy mluvící obyvatelstvo, a proto se skupina militantních intelektuálních Ladínů rozhodla založit organizaci, která zamýšlí udělat jazykovou politiku srozumitelnější. Tato politika se nemá zabývat pouze *Standartní ladínštinou*, ale i jejími jednotlivými varietami. Manifest byl podepřen jedenácti sliby pro Vnitřní ladínskou jazykovou politiku a podepsán lidmi vyššího sociálního postavení v ladínské společnosti.⁴³

⁴² IRSARA S., DE GRANI C. 1995 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X, s. 36

⁴³ IRSARA S., DE GRANI C. 1995 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X, s. 37

Jedenáct slibů pro Vnitřní ladínskou jazykovou politiku:⁴⁴

1. Přežití dolomitských Ladínů může být zaručeno pouze tehdy, pokud přežije jejich jazyk. Tendence v dnešní době je dělat všechno stejně a více než kdy jindy potřebujeme jazykovou politiku pro všechna historická území Ladínů: Val Gardena, Val Badia plus Mareo, Val di Fassa plus Moena, Ampezzo a Livinallongo plus Col Santa Lizia.
2. Všechny verze jazyka, které se rozvíjely na tomto území, jsou důležitým projevem Ladínského jazyka. Reprezentují základní dědictví Ladínů. Každé verzi musí být přidělena stejná hodnota a musí být uznány na všech úrovních vzdělávání.
3. Každá verze ladínštiny musí mít právní podporu a ochranu, aby byla schopná se nadále rozvíjet a přežít do budoucna. A to tím spíše v údolích, kde nejsou příznivé sociální a právní podmínky.
4. Přežití různých stylů ladínštiny může být zaručeno snadněji v dlouhodobém horizontu, použitím jednotného psaného jazyka. To je jeden z nejdůležitějších cílů pro jakoukoli politiku, která se snaží chránit komunitu Ladínů v Dolomitech.
5. Sjednocený psaný jazyk, nebo Standartní ladínština, má zásadní význam jako symbol identity a jednoty Ladínů. Je to tzv. „ochranný deštník“, pod kterým mohou různé verze ladínštiny přežít, rozvíjet se a chránit se před vlivy sousedního jazyka.
6. Jednotlivé verze ladínštiny a jejich historický vývoj, především díky Standartní ladínštině, získávají podporu a vitalitu.
7. Standartní ladínština není určena k náhradě či opomíjení místních verzí jazyka, ale měla by stát po jejich boku. Jejím úkolem je pracovat na vyšší úrovni, v situacích, kdy se obvykle používají jiné jazyky. To je také formální model,

⁴⁴ IRSARA S., DE GRANI C. 1995 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X, s. 38-39

ze kterého mohou lokální verze čerpat při vytváření nových slov pro moderní předměty a koncepty.

8. Právní postavení ladínského jazyka by mělo být zlepšeno a měl by se užívat ve všech aspektech administrativy v ladínských oblastech. Úřady by měly uplatňovat a posilovat ochranná opatření na místě, za účelem pomoci ladínské komunitě na celém území.
9. Místní kulturní a vědecké instituce a univerzity by měly spolupracovat na vývoji jazyka, respektovat jak potřeby místních idiomů, tak i proces standardizace, která trvá už deset let.
10. Užívání ladínštiny by mělo být podporováno na všech společenských úrovních a také v každodenním životě, v souladu s touhou po jednotě, která vždy charakterizovala historii ladínské menšiny.
11. Dnes, více než kdy jindy, touha po jednotě Ladínů, vyžaduje silného zástupce. Tuto roli zastává, již téměř sto let, Union Generela di Ladins dla Dolomites a její místní pobočky. V závislosti na místních autoritách a institucích, politických stran a sociálních skupinách by měli být zapojeni do obrany ladínské identity v dolomitských údolích. Měli by spolupracovat na podpoře a rozvoji komunikačních prostředků, vývoji jazyka a na „vnitřních“ ladínských aktivitách.

5.4.3. Instituce

Jedna z největších institucí, která se snaží o rozvoj a podporu jazyka a kultury jako takové je **Istitut Ladin Micurà de Rù**. Je financován z dotací na rozvoj ladínské kultury Jižního Tyrolska. Istitut Ladin Micurà de Rù můžeme najít téměř v každém městě v údolích Val Gardena, Val Badia, Val di Fassa a slouží jako kulturní centra, knihovny a galerie⁴⁵. V těchto centrech se snaží nejen o představení kultury cizincům, ale převážně pomáhají místním, a to například s pracovními příležitostmi nebo s podporou ladínských dětí. Institut

⁴⁵ RUBATSCHER, C. *The fate of minority languages The case of Ladins in North Italy, South Tyrol/Alto Adige*, [online]. 2000 [cit. 2017-02-20]. Dostupné z: www.hltnmag.co.uk/sep05/mart02.rtf

vydává naučné brožury o Ladínech, knihy, učebnice a časopisy v ladínštině vždy přizpůsobené dialektu daného údolí.⁴⁶

Ve větších městech najdeme nejedno muzeum, které se snaží přiblížit ladínskou kulturu a život předků v dané oblasti. Většinou lze v muzeu vidět ladínské kroje, dřevorezbařské nástroje a jejich výrobky.⁴⁷ Majitel ladínského muzea ve městě Ortisei uvedl, že muzeum zdědil po svém dědovi a je na něj velmi pyšný. Upozornil na nejvzácnější předměty jako například dřevěné hračky z 18. století, které přivezl z Ameriky, a které byly vyrobeny Ladíny a následně vyvezeny ze země.

Obrázek č. 6: Institut Ladin Micurà de Rü (foto z vlastního výzkumu)

V červnu 1951 byl získán pozemek v Ortisei a byly zahájeny práce na „Cěsa di Ladins“ (dům Ladínů). Bylo to z iniciativy Union di Ladins de Gherděina, která prohlašovala, že Ladíni potřebují své kulturní centrum. Union Generela podpořila projekt plně podpořila a zapojila se do získávání nezbytných finančních prostředků a šla pro pomoc i za předsedou vlády.

⁴⁶ FORNI, M. An Encounter with the Dolomite Ladins, Institut Ladin Micurà de Rü, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 8-9

⁴⁷ RUBATSCHER, C. The fate of minority languages The case of Ladins in North Italy, South Tyrol/Alto Adige, [online]. 2000 [cit. 2017-02-20]. Dostupné z: www.hltnmag.co.uk/sep05/mart02.rtf

Centrum bylo otevřeno 1. srpna 1954 s podporou Inter -Ladínského kongresu. Tohoto kongresu se zúčastnili také zástupci z Graubünden a Friulska.

Od samého počátku byl „Cësa di Ladins“ domovem Union Generela di Ladins dla Dolomites, Union di Ladins de Gherděina a Val Gardenského muzea „Museum de Gherděina“ a od roku 1972 také noviny La Usc Di Ladins.

K podpoře ladínského jazyka také přispívá již zmíněná televizní a rozhlasová vysílání a vydávání ladínských novin.

5.4.4. Média

První pokus o **radiovým vysíláním** proběhl již v roce 1955, ale až v roce 1958 vznikla organizace zvaná Comité Radio Ladins, která začala s pravidelným vysíláním od pondělí do soboty. Tato stanice vysílá dodnes.⁴⁸ Další ladínské radiové stanice: Radio Rumantsch, Radio Gherděina.⁴⁹

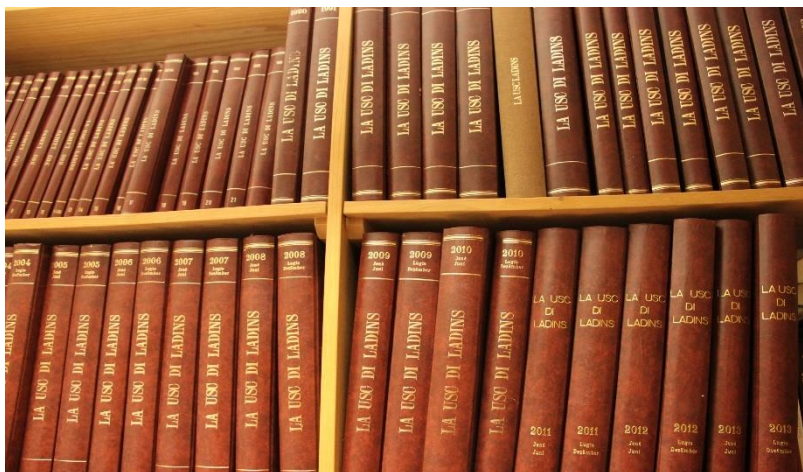
Ladínské **televizní vysílání** proběhlo v roce 1979. Tehdy ovšem ještě nebylo nijak pravidelné. Na pravidelné úrovni se začalo vysílat až v roce 1988. V dnešní době nabízí RAI (Italian state TV and radio) kolem 352 hodin radiového a 39 hodin televizního vysílání za rok, v provinciích Trento a Bolzano. V ostatních provinciích zatím nejsou ladínské programy nabízeny, ale Union Generela di Ladins se je snaží prosadit i tam.

Noviny La Usc Di Ladins byly vydávány již za první světové války, ale jen v malém měřítku. Původní název novin byl Nos Ladins a v roce 1972 byly přejmenovány na La Usc Di Landins (hlas Ladínů). Za druhé světové války se z nich stal měsíčník do roku 1985, od té doby vycházeli noviny jednou za čtrnáct dní až do roku 1990. Od 1. února 1990 až do současnosti jsou vydávány jednou týdně. Vycházejí ve všech 5 údolích a každé z nich má část, která se jich týká, napsanou svou vlastní jazykovou varietou. Od května roku 2007 jsou zveřejňovány i online na www.lauscdiladins.com. Sídlo hlavní kanceláře je v Ortisei v „Cësa di Ladins“.⁵⁰

⁴⁸ IRSARA S., DE GRANI C. 1995 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X, s. 19-24

⁴⁹ RUBATSCHER, C. *The fate of minority languages The case of Ladins in North Italy, South Tyrol/Alto Adige*, [online]. 2000 [cit. 2017-02-28]. Dostupné z: www.hltmag.co.uk/sep05/mart02.rtf

⁵⁰ IRSARA S., DE GRANI C. 1995 - 2005 *From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X, s. 19-24

Obrázek č. 7: Výtisky novin *La Usc Di Ladins* od prvního vydání (foto z vlastního výzkumu)

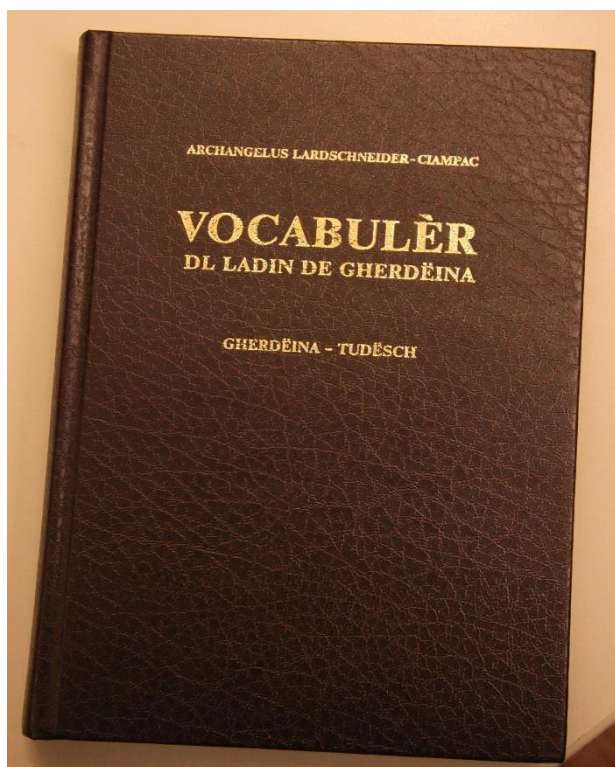
Obrázek č. 8: Jedno z prvních vydání ladinských novin (foto z vlastního výzkumu)

5.4.5. Literatura a ladínská identita

Po staletí si Ladíni předávali pouze ústní verze jejich literárního dědictví. První literární texty byly vytvořeny v druhé polovině 19. století. Existují dva důvody pro toho zpoždění, jedná se o geografickou izolaci a / nebo o chybějící kulturní centrum, ale především o obtížné životní podmínky.

Mezi první literární díla patří překlady Bible, sbírky přísloví, ság a návrh verze ladínské gramatiky. Prvními autory, kteří psali v ladínštině byli duchovní ze semináře

v Brixenu. Mezi akademické osobnosti 19. století patří Micurá de Rù a Jambatista Alton za Val Badiu, za Val di Fassa Giuseppe Brunel a Hugo de Rossi, za Val Gardenu Wilhelm Moroder-Lusenberga a Archangelus Lardschneider-Ciampac. Jeden z prvních básníků, který psal ladínsky byl Angelo Trebo z La Pli, žil v letech 1862 až 1888.⁵¹

Obrázek č. 9: První ladínsko – němcký slovník (Val Gardenská ladínština) od Archangeluse Lardschneidera - Ciampaca (foto z vlastního výzkumu)

V roce 1870 kněží z Val Badii, Ampezzo a Livinallongo založili první sdružení na uchování ladínského jazyka a kultury: „Naziun Ladina“. Od této chvíle se zájem o ladínskou kulturu a jazyk stále zvyšoval. Filologové a lingvisté začali publikovat své studie o ladínském jazyce a ladínské historii. Bylo založeno více sdružení a pořádáno mnoho kulturních akcí. To byl počátek ladínského národního uvědomění a identity.

V roce 1946 byla oficiálně založena „Union di Ladins de Gherdëina“: V roce 1948 „Union di Ladins dla Val Badia“ ji následovala a v roce 1951 se z těchto dvou organizací stala jedna „Union di Ladins dla Dolomites“. Dále byla založena „Union di Ladins de

⁵¹ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rù, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 14-15

Fascia“ v roce 1955. V roce 1957 se ředitelství „Union di Ladins dla Dolomites“ přesunulo Bolzana do „Cěsa di Ladins“, v překladu Dům Ladínů či Ladínský dům, v Ortisei a od té doby byla známá jako „Union Generela di Ladins dla Dolomites“. „Museum de Gherděina“, založené v roce 1954, je také možno najít v „Cěsa di Ladins“.

Po druhé světové válce se objevilo mnoho významných ladínských literárních děl, především poezie. Byly vytvořeny nové formy veršů a zaujaly své místo vedle lidové poezie a ročních almanachů. Autoři vyvíjeli jazyk, který by stále více odpovídal potřebám nové generace. Po zveřejnění prvních románů začala literární doba, která sloužila k výměně názorů a myšlenek mezi okolním světem a ladínskými autory.

Příklady nejstarších dochovaných ladínských publikací:⁵²

- 1631 – první exemplář textu vydaného v ladínštině ve městě Sella
- 1864 – farář z Ortisei Josef Anton Vian publikoval první gramatiku Val Gardenských Ladínů
- 1878 – první kniha celá psaná ladínsky „Storia d’ S. Genofefa“, autor Jan Matí Declara

Ladínské mýty, legendy a pohádky

„'An cunta che...' je nadpis školních učebnic pro děti na základních školách, který si všichni z nás pamatují, protože vypráví historiky a příběhy lidí, kteří žili před mnoha lety; je to právě tento aspekt, který podněcuje fantazii čtenáře všech věkových kategorií.“ (Igor Tavella)

Ladínský folklór čítá mnoho příběhů a legend, které vyprávějí o dalekém království Fanes a oddanosti princů a princezen k sviští populaci. Všechny tyto příběhy jsou zasazeny do oblasti Dolomit. Luianta, Dolasila Ey de Net a Spina de Mul jsou jen některé z mnoha postav dolomitských legend, jenž vyčnívají nad více známými Salvans a Ganes. To jsou muži, kteří žili v divokých lesích, někdy byli srovnáváni s trpaslíky a ženská vodní božstva, zvána *Aguane*, která žila mimo městské hranice a smísila se s obyvateli ladínských údolí.

⁵² FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rii, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 15

Salvans i Ganes jsou kladní hrdinové ladínských lidových pohádek a jsou jistým protikladem ke zlobrům a čarodějnicím, jež jsou příhodnými obětními beránky všeho zla.

Některé tyto lidové příběhy se předávaly z generace na generaci a měly reálný základ ve skutečných historických postavách, jako byl Gran Bracun (Veliký Bracun), což byla přezdívka šlechtice Viléma Bracha, který se proslavil díky svým pozoruhodným a mimořádným činům. Ladínské mýty, legendy a lidové příběhy přežily v Dolomitských údolích z důvodu silné ústní tradice podání. Odrážejí tak nepsanou kapitolu v historii obyvatel Dolomit a otevírají dveře k objevování sociálně – kulturního charakteru minulosti, také pobízejí k pátrání po místech, která jsou klíčovými v legendách.

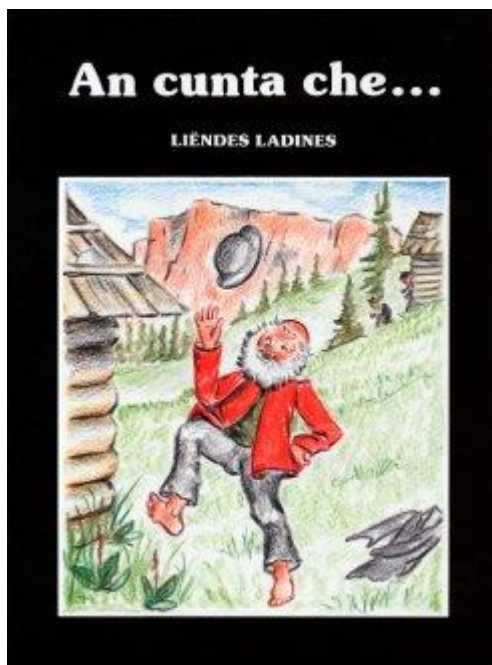
Jedna z nejnámějších legend vypráví o starobylém království, kde hory byly tmavé a ponuré jako Alpy. Mladý princ se oženil s Moon, královskou dcerou, dobrosrdečnou pannou rafinované krásy, které se obávali široko daleko. Báli se, že by mohli zemřít touhou po brilantově stříbrné záři jejího domova na Měsíci. Princ byl zoufalý a rozhodl se zachránit svou milovanou ženu za každou cenu, a tak uzavřel dohodu se Salvans – moudrými pravěkými trpaslíky, kteří znají všechna tajemství přírody. Princ by poskytl jejich nespočetným řadám útočiště v lesích a horách jeho království, výměnou za kouzlo, kterým by pokryli vrcholky hor bledým lunárním světlem, jenž by poskytlo postačující krajinu pro jeho princeznu. A tak se stalo. Salvans spředli měsíční paprsky, utkali hustou síť světla a stříbrných nití, a pokryli celou oblast měkkým měsíčním světlem za jedinou noc. Starobylé království již neexistuje. Nicméně tajemná přítomnost Salvans může být pocíťována ještě dnes v lesích, na horských pastvinách a horských vrcholcích zářících stříbřitě bílým měsíčním světlem: lidé jim říkají Dolomity.

Příběhy podobné této legendě v sousedních oblastech neexistují. Zdá se, že princeznin smutek byl vyryt do hor a kouzlo stále přetrvává na třpytivých vrcholcích hor.

Další známou postavou je princezna Dolasila, tajemná ženská bojovnice oblečená ve stříbře a sněhobílé kožešině, třímala smrtící stříbrný luk, který střílel šípy vyrobené ze stříbra jezerního rákosí v okouzujícím jezeře, se kterými se vždy neomylně střelí.⁵³

⁵³ Myths, legends and folk tales. [online] [cit. 2017-02-28]. Dostupné z: <http://www.holimites.com/en/discover-the-dolomites/history-and-culture-005/myths-legends-and-folk-tales-019>

Jen těchto pár řádků odhalí fascinující povahu mýtů a legend Dolomit dokazují, jak jsou Ladíni pyšní na svůj původ a kulturu. V legendách opěvují krásu jejich přírodního bohatství. Tyto příběhy se dochovali hlavně pomocí lidové ústní slovesnosti.

Obrázek č. 10: Ladinská kniha pohádek – An cunta che...

(zdroj: *Myths, legends and folk tales. [online] [cit. 2017-02-28]. Dostupné z: <http://www.holimites.com/en/discover-the-dolomites/history-and-culture-005/myths-legends-and-folk-tales-019>)*

5.5. Vzdělávací systém Jižního Tyrolska

Ladinské školy v provincii Bolzano, jsou charakteristické trojjazyčnou výukou, tj. ladinsky, německy a italsky. Kontakt se sousedními německy a italsky mluvícími komunitami vždy umožňoval kulturní výměnu. Tato zvláštnost napomohla vzniku školského systému, který je otevřený multilingvistice. Ministerská vyhláška z roku 1948 položila základy pro zavedení parity v používání jazyků ve vzdělávání v rámci ladinsky mluvících údolí Jižního Tyrolska.

V souladu s modelem parity je část předmětů vyučována v němčině a ostatní části v italštině. Ladínština je používána jako vyučovací jazyk na všech úrovních v různém rozsahu.

Paritní školský model má svůj vlastní Školský úřad od roku 1975 a vlastní Pedagogický Institut od roku 1987, oba mají sídlo v Bolzanu. Pro přípravu ladínských učitelů zřídila Bolzanská univerzita v rámci Pedagogické fakulty v Brixenu roku 1998 Ladínské oddělení.⁵⁴ Všichni učitelé musí složit zkoušku ze všech tří jazyků, jinak nebudou přijati. Respondent Iacun řekl: „*Jsem učitelem matematiky a fyziky na druhém stupni základní školy v Ortisei. Oba předměty vyučuji v němčině, jelikož ji považuji za svůj rodný jazyk, i když jsem Ladín. Ladínsky mluvíme doma, ale mezi přáteli upřednostňuji němčinu, také protože většina mých přátel jsou původem Němci. Italštinu používám prakticky jen, když musím ve škole zaskakovat za někoho v italském týdnu výuky.*“

Díky autonomii Jižního Tyrolska je ladínština vyučována v mateřských, základních i středních školách. V mateřských školách se vyučuje podobou střídání italských, německých a ladínských týdnů, což znamená, že jeden týden mluví na děti paní učitelka italsky, další týden německy a další týden ladínsky, a takhle se to střídá stále dokola. Respondentka Anna toto tvrzení jakým způsobem vyučuje děti ve školce, potvrdila: „*V podstatě je to velmi jednoduché, jak už víte, tak se u nás ve školce střídají ladínské, italské a německé týdny, což znamená, že si s dětmi povídám a hraji každý týden v jiném jazyce. Samozřejmě to nefunguje tak, že když za mnou nějaké dítě přijde a zeptá se mě na něco německy, i když zrovna máme mít italský týden, tak mu neodpovím. Je pochopitelné, že každý má nějaký ten jazyk více či méně oblíbený, toho si můžete všimnout u starších lidí, ale děti tomu nepřikládají moc velký význam, je jim jedno, kterým jazykem na ně mluvíte, jsou k tomu vedeny od narození.*“

Od druhého ročníku základní školy do třetího ročníku střední školy stále pokračuje střídání týdnů výuky v italštině a němčině, ale v souladu s pravidlem parity, které zahrnuje dvě hodiny ladínštiny týdně, se ladínština vyučuje už jen dvakrát do týdne. Na vyšších školách se pravidlo parity také uplatňuje s tím, že výuka ladínštiny je omezena na jednu hodinu týdně. V roce 2006 byla ještě přidána do učebních osnov angličtina, a tak se každé dítě od věku devíti let učí čtyři jazyky: ladínský, německý, italský a anglický.⁵⁵

⁵⁴ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rù, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s.18 - 19

⁵⁵ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rù, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s.18 - 19

Ladínské vysoké školy neexistují, a proto ti, kteří chtějí studovat dále, musí dojíždět na univerzity do větších měst. Nejbližší univerzity jsou v Bolzanu a Innsbrucku, ale studenti odjíždějí také do Milána, Mnichova či dokonce Vídně.

Rozvrh hodin 4. ročníku základní školy ve Val Badii, školní rok 2006/2007⁵⁶:

1. Vyučovací týden v italštině:

Lunedì	Martedì	Mercoledì	Giovedì	Venerdì	Sabato
Inglese	Matematica	Italiano	Religione (lad-ita-ted)	Italiano	Matematica
Italiano	Religione (lad-ita-ted)	Italiano	Inglese	Italiano	Storia
Ricreazione	Ricreazione	Ricreazione	Ricreazione	Ricreazione	ricreazione
Italiano	Italiano	Scienze	Italiano	Ladin	Ginnastica (lad-ita-ted)
Matematica	Materia opzionale obbligatoria (ita-ted)	Ladin	Matematica	Matematica	Canto (lad-ita-ted)
	Pranzo				
	Geografia Educazione artistica (lad-ita-ted)				

Tabulka č. 4: Rozvrh hodin v italštině

(zdroj: FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rü, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 19)

⁵⁶ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rü, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 19

2. Vyučovací týden v němčině:

Montag	Dienstag	Mittwoch	Donnerstag	Freitag	Samstag
English	Mathematik	Deutsch	Religion (lad-deu-ita)	Deutsch	Mathematik
Deutsch	Religion (lad-deu-ita)	Deutsch	English	Deutsch	Geschichte
Pause	Pause	Pause	Pause	Pause	Pause
Deutsch	Deutsch	Naturkunde	Deutsch	Ladin	Turnen (lad-deu-ita)
Mathematik	Wahlpflicht- Fach (deu-ita)	Ladin	Mathematik	Mathematik	Singen (lad-deu-ita)
	Mittagessen				
	Erdkunde Bildnerisches Gestalten (lad-deu-ita)				

Tabulka č. 5: Rozvrh hodin v němčině

(zdroj: FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rii, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 19)

Livinalongo a Ampezzo se školy řídí obecným italským státním modelem. Státním zákonem číslo 482/99, který odkazuje na ochranu historických jazykových menšin, umožňuje vzdělávání ladínským učitelů a ladínské kultury.⁵⁷

⁵⁷ FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rii, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6, s. 19

6. Diskuse a závěr

Tato bakalářská práce měla za úkol zjistit, jak ladínština ovlivňuje ladínské národní uvědomění ve společensko-historickém kontextu.

Ladínština pochází již z dob Říše římské, má základy v rhaetských a norických jazycích, které byly do značné míry ovlivněny vulgární latinou a keltskými jazyky. V dnešní době má pět různých variet, podle pěti různých ladínských údolích, v každém se ladínština vyvíjela jinak, přesto se jsou Ladíni z jiných údolí navzájem schopni domluvit.

Ladíni koexistují na jednom území společně s Němci a Italy, i když u starší generace je stále patrné přetrvávající napětí ze druhé světové války, kdy se museli rozhodnout, zda se „stanou“ nacisty či fašisty, většina obyvatel se rozhodla pro německou příslušnost tedy proto, stát se „nacistou“, ale mladší lidé nijak nerozlišují, kdo je jakého původu, jen zvolí jiný jazyk, kterým se budou dorozumívat a jelikož umí německy, italsky a ladínsky na stejné úrovni, nedělá jim to žádný problém.

V průběhu poválečných let tak vznikl národ „Jižních Tyrolanů“, který zahrnuje německy, ladínsky a italsky mluvící obyvatelstvo. Takovéto pojetí národa odpovídá anglickému „nation“ tj. veškeré obyvatelstvo žijící na jednom území a podléhající stejným zákonům. I když se tito lidé obecně považují za „Jihotyrolany“, stejně jako jiné národy či etnické skupiny jsou hrdí na svůj původ/příslušnost a jazykovou rozdílnost, a díky autonomii Jižního Tyrolska mají mnoho možností, jak podporovat rozvoj ladínského jazyka a kultury. V údolích Val Gardena a Val Badia se k ladínské příslušnosti hlásí 4,1 % k německé 62,3 % a k italské 23,4 % obyvatelstva.

Ladínština v průběhu historie fungovala jako základní kámen ladínské národní identity, přestože byla dlouho utlačována, lidé jí dokázali udržet mezi živými jazyky, formou ústně předávaných mýtů a legend a samozřejmě užíváním ladínštiny v rodinách. Jižní Tyrolsko v dnešní době podporuje rozvoj ladínského jazyka mnoha způsoby například skrze SPELL – Servis pro plánování a zpracování ladínského jazyka, který zavedl gramatická pravidla v roce 2001. Tato Standartní ladínština (Standart Ladin) je oficiálním jazykem používaným na vyšší úrovni v situacích, kdy se obvykle používají jiné jazyky, nikoli však oficiálním jazykem jednotlivých údolí, což je jeden z jedenácti slibů Vnitřní ladínské politiky. Tato politika zastává názor, že se nemá zabývat pouze Standartní ladínštinou, ale

jejími jednotlivými varietami a byl sepsán manifest s jedenácti sliby na podporu a rozvoj ladínštiny. Všechny tyto sliby byly dodrženy. Další instituce podporující ladínštinu jsou například Institut Ladin Micurá de Rü, který slouží jako kulturní centrum, knihovna a galerie a je lze ho najít v každém městě v údolích Val Gardena, Val Badia a Val di Fassa. Další institucí je Cěsa di Ladins ladínských dům, jenž slouží také jako kulturní centrum a sídlo ladínských novin či muzea. Jižní Tyrolsko podporuje jazyk také skrze média a literaturu, ladínským rádiovým vysíláním již od 60. let 20. století nebo televizním vysíláním či vydáváním vlastních ladínských novin La Usc Di Ladins, které nevěnují pozornost pouze Jižnímu Tyrolsku, ale všem ladínským údolím. Každému z nich je věnována část výtisku s nejdůležitějšími novinkami v jejich vlastní jazykové varietě. Přestože si Ladíni z různých údolí navzájem rozumí a noviny by mohly být vydávány pouze ve Val Gardenské ladínštině, zakladatelé těchto novin se rozhodli, že pro každé údolí budou tisknout v jejich vlastní varietě, a tak to zůstalo dodnes.

Dalším výrazním pomocníkem v udržování ladínského jazyka je vzdělávací systém Jižního Tyrolska, který je charakteristický trojjazyčnou výukou. Již od mateřské školy jsou děti vedené k multilingvismu. Za to že všechny tři jazyky umí na stejné úrovni vděčí především střídání německých, ladínských a italských vyučovacích týdnů.

Ze zjištěných informací lze říci, že díky autonomii Jižního Tyrolska, která umožňuje podporu a vývoj ladínského jazyka a ladínské kultury, je ladínština v této oblasti stále na vzestupu. Při každém sčítání lidu se zjišťuje stále více ladínských mluvčích, a to v řádech tisíců. V provincii Trento se ladínština také drží na dobré úrovni, i když nemá žádnou finanční podporu z vládních zdrojů. Naproti tomu je ladínská situace v provincii Belluno nejhorší, několik respondentů se nechalo slyšet, že se velice bojí o budoucnost Ladínů a existenci ladínského jazyka v této provincii. Zastávají názor, že pokud se jim nedostane nějaké vládní podpory, je otázkou pouhých desítek let, než na tomto území ladínština úplně zanikne. Jelikož je ladínský jazyk nedílnou součástí ladínské národní identity, je pravděpodobné, že postupem času Ladíni v provincii Belluno zapomenou na svůj původ.

Závěrem považuje autorka za nutné zmínit, že bez autonomní vlády a finanční podpory Jižního Tyrolska by ladínská situace v provincii Bolzano mohla být stejná jako v provincii Belluno. Proto je autonomie Jižního Tyrolska, udělená roku 1972, tím nejdůležitějším

faktorem ve vývoji ladínského jazyka a uchování ladínské identity. I přestože jsou Ladíni poměrně malý národ a bez vlastního státu, nenechají si svou kulturu a dědictví vzít.

7. Seznam literatury

- COPANS, J. *Základy antropologie a etnologie*, Praha: Portál, 2011, ISBN 80-86569-15-2
- FORNI, M. *An Encounter with the Dolomite Ladins*, Institut Ladin Micurá de Rü, San Martin de Tor, 2008, ISBN: 978-88-8171-083-6
- GELLNER, E. *Národy a nacionalismus*. Praha: Hříbal, 1993. ISBN 80-900-8929-1.
- HEROUT, R.: *Rétorománské jazyky*, Brno, 2006. Bakalářská oborová práce. Masarykova univerzita.
- HROCH M. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009, ISBN 978-80-7419-010-0
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*, Praha, Portál, 2001, ISBN 80-7178-535-0
- JECHOVÁ, Z.: *Rétorománské jazyky a jejich pozice mezi italštinou a francouzštinou*, Brno, 2011. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita
- KEANE, J. *Civil Society*, Stanford University Press, 1998, ISBN 978-0804736299
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Malý etnologický slovník*, Strážnice, 2011, ISBN 978-80-87261-70-5
- KŘÍŽEK, O. *Identita Němců v Jižním Tyrolsku*. Praha, 2015. Bakalářská práce. ČZU.
- MOLING, S., MUTSCHLECHNER G. *Mies Prömes Parores*. Unium Ladins Val Badia, 2013, ISBN 978-88-88682-30-3
- NEKVAPIL, J., SLOBODA M., WAGNER P. *Mnohojazyčnost v České republice*, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN: 978-80-7106-581-4
- NOVOTNÁ P., BLAŽEK V. *Rétorománské jazyky: Přehled a klasifikace*, SBORNÍK prací filozofické fakulty brněnské univerzity studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis a 56, 2008. Odborná studie. Masarykova univerzita.
- OLIVEIRA J., CARDINAL P. *One Country, Two Systems, Three Legal Orders – Perspectives of Evolution – Essays on Macau's Autonomy after the Resumption of*

Sovereignty by China, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2009, ISBN 978-3-540-68571-5

ŠATAVA, L. *Etnicita a jazyk: Teorie, praxe, trendy: čítanka textů*, Brno, TRIBUN EU, 2013, ISBN 978-80-263-0517-0

ŠATAVA, L. *Evropská etnika bez státu: Rozměry asimilace a revitalizace – 23 případů*, Trnava, 2015, ISBN 978-80-8105-680-2

IRSARA S., DE GRANI C. *1995 - 2005 From the "Union Ladina" to the "Union Generela di Ladins dles Dolomites" 100 years of idealism*. UGLD, 2007, ISBN: 88-91703-1-X

Internetové zdroje:

ALCOCK, Antony. *The South Tyrol Autonomy: A Short Introduction* [online]. [cit. 2016-12-09]. Dostupné z: <http://www.buergernetz.bz.it/en/downloads/South-Tyrol-Autonomy.pdf>

Italská ústava je dostupná v anglickém překladu na internetových stránkách italského senátu:

https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf

JENKINS, R. *Rethinking Ethnicity*, [online]. London, 1997 [cit. 2016-12-06]. Dostupné z: https://books.google.com.au/books?id=t_fxMP_4MRYC&pg=PP7&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false

Jižní Tyrolsko chce 'svobodu', nejsme Itálie, tvrdí. Dostupné z:

http://www.lidovky.cz/jizni-tyrolsko-chce-svobodu-nejsme-italie-tvrdi-fu3-/zpravy-svet.aspx?c=A111017_102304_ln_zahranici_jv

HOUSKOVÁ H., MÉZLOVÁ I., SOVOVÁ M. *Ladinové i Itálii*, Hospodářská a kulturní studia (HKS) [online],[cit. 2017-01-14]. Dostupné z:

http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=ls2016:ladini#fn_24

Myths, legends and folk tales. [online] [cit. 2017-02-28]. Dostupné z:

<http://www.holimites.com/en/discover-the-dolomites/history-and-culture-005/myths-legends-and-folk-tales-019>

- PESCOSTA, W., *The Ladin language* [online]. [cit. 2017-03-10]. Dostupné z:
<http://www.holimites.com/en/discover-the-dolomites/history-and-culture-005/the-ladin-language-017>
- PETERLINI O. *Autonomy and the Protection of Ethnic Minorities in Trentino-South Tyrol* [online]. Bolzano, 1997 [cit. 2017-03-13]. ISBN 88-900077-2-9. Dostupné z:
https://books.google.cz/books?id=cLrAExsU3aIC&pg=PA111&hl=cs&source=gbp_to_c_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.
- POTOČNÝ, M. *Deklarace zásad mírového soužití*, [online]. Praha, 1972 [cit. 2016-12-06]. Dostupné z:
https://books.google.cz/books/about/Deklarace_z%C3%A1sad_m%C3%ADrov%C3%A9ho_sou%C5%BEit%C3%AD.html?id=jsmNQAAACAAJ&redir_esc=y
- RUBATSCHER, C. *The fate of minority languages The case of Ladins in North Italy, South Tyrol/Alto Adige*, [online]. 2000 [cit. 2017-01-02]. Dostupné z:
www.hltmag.co.uk/sep05/mart02.rtf

8. Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1 – Jižní Tyrolsko.....	29
Obrázek 2 – Kupóny v hodnotě 5, 10,20, 40 a 60.....	32
Obrázek 3 – Mapa Tyrolska a jeho částí.....	37
Obrázek 4 – Trojjazyčné dopravní tabule.....	41
Obrázek 5 – Rozdělení Jižního Tyrolska podle jazyka.....	43
Obrázek 6 – Institut Ladin Micura de Rü.....	48
Obrázek 7 – Výtisky novin La Usc di Ladins od prvního vydání.....	49
Obrázek 8 – Jedno z prvních vydání ladínských novin.....	49
Obrázek 9 – První ladínsko-německý slovník.....	50
Obrázek 10 – Ladínská kniha pohádek – Ancuta che.....	53
Tabulka 1 – Hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele (v eurech).....	28
Tabulka 2 – Poměr volby německého občanství Ladínů v roce 1939.....	34
Tabulka 3 – Obyvatelé podle jazykových skupin.....	42
Tabulka 4 – Vyučovací týden v italštině.....	55
Tabulka 5 – Vyučovací týden v němčině.....	56

9. Přílohy

Česko - ladínský slovníček (vlastní zpracování)

(zdroj: MOLING, S., MUTSCHLECHNER G. *Mies Prömes Parores*, Unium Ladins Val Badia, 2013, ISBN 978-88-88682-30-3)

Česky	Ladínsky (Val Gardena)	Ladínsky (Val Badia)
Dobrý den	Bon di	Bun dé
Dobré odpoledne	Bon domesdi	Bun domisdé
Dobrý večer	Bona sëira	Buna sëira
Dobrou noc	Bona nuet	Buna nôt
Na shledanou	A s'udëi	A s'dëi
Dnes	Ncuei	Incö
Včera	Inier	Inier
Zítří	Duman	doman
Jak se máš?	Co vala pa?	Co vara pa?
Dobře/špatně	Bona/mel	Bun/mal
Prosím	Prëibel	prëibel
Díky	De gra	Dilan
Děkuji ti/vám	Te/ve rengrazie	I te/ves rengrazi
Ano	Sci	Sce
Ne	No	No
Není zač	Gën	Ion/gian
Kolik je hodin?	Ce ëura iel pa?	Ći ora él pa?
Je osm hodin.	L ie la ot.	Al éles ot.
Je devět hodin večer.	L ie la nuef da sëira.	Al é les nü dassëra.
Je půlnoc.	L ie mesanuet.	Al é mesanöt.

Příroda	Natura	Natöra
Zvíře	Tier	Tier
Oblak	Nibla	Niora
Květina	Ciof	Ciüf
Tráva	Pra	Pre
Cesta	Troi	Tru
Déšť	Plueia	Plöia
Skála	Cröp	Cröp
Nebe	Ciel	Cíl
Sníh	Nëif	Nëi
Slunce	Surëdl	Sorëdl
Strom	Lën	Lëign
Voda	Ega	Ega
Les	Bosch	bosch

Barvy	Culëures	Corusc
Černá	Fosch	Fosch
Modrá	Brum	Bröm
Zelená	Vërt	Vërt
Červená	Cuecium	Cöce
Bílá	Blanch	Blanch
Žlutá	Ghiel	ghel

Roční období	La sajons	Les sujans
Jaro	Ansciuda	Aisciöda
Léto	Instá	Insté
Podzim	Autonn	Altonn
Zima	Inviern	invern

Který je den?	I dis dl'ena?	I dis dl'edema?
Pondělí	Lunsc	Lönesc
Úterý	Merdi	Mertesc
Středa	Mierculdi	Mercui
Čtvrtek	Juebia	Jöbia
Pátek	Vënderdi	Vëndres
Sobota	Sada	Sabeda
Neděle	Dumënia	Domënia

Měsíce	I mënc	I mëisc
Leden	Jené	Jená
Únor	Fauré	Forá
Březen	Merz	Merz
Duben	Auril	Aurí
Květen	Mei	Má
Červen	Juni	Jügn
Červenec	Lugio	messé
Srpen	Agost	Agost
Září	Setëmber	Setëmber
Říjen	Utober	otober
Listopad	Nuvëmber	Novëmber
Prosinec	Dezëmber	Dezëmber

Svátky	Festes	Festes
Nový rok	Ann nuef	Ann nü
Velikonoce	Pasca	Pasca
Dušičky	Unissant	Gnissant
Advent	Avënt	Advënt
Vánoce	Nadel	Nadé
Silvestr	San Silvester	San Silvester